

www.humak.fi

Opinnäytetyö

Laitossijaishuollosta kohti itsenäistä elämää

Turvallisen kiintymyssuhteen merkitys sujuvalle elämänhallinnalle

Päivi Vahvaselkä-Valkonen ja Taru Wester

Kansalaistoiminnan ja nuorisotyön koulutusohjelma
(210 op)

Arvioitavaksi jättämisaika
(01/2019)

HUMANISTINEN
AMMATTIKORKEAKOULU

TIIVISTELMÄ

Humanistinen ammattikorkeakoulu
Kansalaistoiminnan ja nuorisotyön koulutusohjelma

Tekijät: Päivi Vahvaselkä-Valkonen ja Taru Wester
Opinnäytetyön nimi: Laitossijaishuollosta kohti itsenäistä elämää - turvallisen kiintymyssuhteen merkitys sujuvalle elämänhallinnalle
Sivumäärä: 57 ja 62 liitesivua
Työn ohjaajat: Eevastiina Gjerstad ja Juha Niiranen
Työn tilaaja: Merikratos Oy, Aapeluskodit

Suomessa oli vuonna 2017 noin 17 500 lasta ja nuorta, jotka eivät voineet asua syntymäperheessään. Heistä noin 10 000 on otettu huostaan. Noin 2 300 heistä asui lastensuojelulaitoksessa. Nuorten itsenäistymisprosessi on hyvin erilainen silloin, kun he kasvavat syntymäperheessään, sijaisperheessä tai lastensuojelulaitoksessa. Mutta samat elämänhallintataidot täytyy kuitenkin oppia. Monissa lastensuojelulaitoksissa on yksityiskohtainen ja hyvin dokumentoitu itsenäistymisohjelma. Oli jonkin verran yllättävää huomata, että joissakin laitoksissa tällaista ohjelmaa ei ole tai ohjelman päivittämistä kaivataan.

Tässä opinnäytetyössä tehtiin kysely kuntien lasten sijoitusprosesseista vastaaville sosiaalityöntekijöille, lastensuojelulaitoksissa itsenäistymisprosessia tukeville nuorten omaohjaajille sekä nuorille itselleen. Kyselyjen lisäksi pidettiin teemahaastattelu. Kaarinalaiselle Aapeluskodit-lastensuojelulaitokselle laadittiin uusi itsenäistymisuunnitelma tutkimuksessa tehtyjen kyselyjen ja haastatteluiden sekä jo olemassa olevien nuoren itsenäistymisuunnitelmien pohjalta. Tämän lisäksi laadittiin sekä nuorten ja omaohjaajien yhteinen nuoren itsenäistymisvaiheita käsittelevä opas. Tutkimus koostui sekä survey-kyselyistä että ryhmäteemahaastatteluista, johon kokonaisuudessaan osallistui yhteensä viisi omaohjaajaa, kaksi itsenäistymisvaiheessa olevaa nuorta, viisi jo itsenäistynyttä nuorta sekä kaksi sosiaalityöntekijää. Sosiaalityöntekijät osallistuivat vain survey-tutkimukseen. Osallistujajoukko valikoitui mukaan vapaaehtoisuuden perusteella, ohjaajat ja sosiaalityöntekijät myös ammatillisen toimenkuvansa perusteella. Otannan pienuus ja valikoituneisuus ei mahdollista tutkimustulosten laajaa yleistämistä. Tulosten perusteella voidaan kuitenkin päätellä, että ne tuovat esiin vastaavanlaisten, aiemmin toteutettujen tutkimusten kaltaisia tuloksia, joiden perusteella voimme päätellä, että laitossijaishuollosta itsenäistyvien nuorten elämänhallintaan liittyvät emotionaaliset ja sosiaaliset haasteet tulisi ottaa huomioon osana itsenäistymisuunnitelmaa.

Opinnäytetyössä käsiteltiin myös nuoren elämänhallintaan liittyviä elementtejä ja haasteita. Elämänhallintaan vaikuttavat yksilön temperamentti, mutta myös sosiaalinen vuorovaikutus ja ympäristö, jossa hän kasvaa. Opinnäytetyön tekijät pitävät mahdollisimman hyvin sujuvan elämänhallinnan perustana jo varhaislapsuudesta luotavaa turvallista lapsen ja vanhemman tai hänen muun kasvattajansa välistä kiintymyssuhdetta.

Tutkimuksen teoreettinen tausta pohjautuu nuorisotutkimukseen, lastensuojelun nuorisotutkimukseen, elämänhallintateoriaan sekä kiintymyssuhdehäiriöteoriaan.

Asiasanat: Huostaanotto, itsenäistyminen, lastensuojelu, elinkaari, elämänhallinta, kiintymyssuhde

ABSTRACT

Humak University of Applied Sciences
Civic Activities and Youth Work

Author: Päivi Vahvaselkä-Valkonen ja Taru Wester

Title: Towards independent life from institutional foster care - the importance of creating attachment

Number of Pages: 57 and 62 attachment pages

Supervisors: Eevastiina Gjerstad ja Juha Niiranen

Subscriber: Merikratos Oy, Aapeluskodit

In 2017 there were approximately 17 500 children in Finland who could not live with their biological family. About 10 000 of them have been taken into custody and 2 300 of them lived in an institution.

Young people's independence process is quite different depending on whether you grow up with your biological family, foster parents or in an institution. Nevertheless, you still need to learn the same life management skills. Many of the child welfare institutions have a detailed and properly documented independence process plan. It was somewhat surprising to find out that some do not have this plan or that they have need to a rewritten one. This study is based on the enquiries among social workers, youth workers and young people themselves and also on theme interviews. The aim is to compile a new plan of independence process for young people leaving care. In addition to this a guide to help both tutors' and young people's daily work in a child welfare institution "Aapeluskodit" situated in Finland Proper when they go through together the details needed for a functioning independence life.

The research contained a survey study and semi-structured interviews in groups. The number of individuals in this research was small including five tutors, two young people who were currently in their plan of independence, five young people who already lived independently and also two social workers. The social workers participated only in the survey study. The participants were selected on the basis of voluntariness and when it came to tutors and social workers also on the basis of their professional status. This study was based on a small group of individuals and therefore the results cannot be generalized widely. One can make some conclusions based on studies made before and now that the results do show a resemblance. Young people who have lived in child welfare institutions have emotional and social challenges which should be acknowledged as part of the independence process plan.

This thesis deals with the elements and challenges concerning young people's life management. Individual's own temper but also social interaction and living environment she or he is growing up have impact on one's life management. That is why we think that the attachment created between a child and parent or an other educationalist is one of the basics for a functioning life management.

The theoretical basis of this research consists of knowledge of Youth studies, youth studies as part of child welfare research and attachment disorder theory.

Keywords: taking into care, become independent, child welfare, life span, life management, attachment

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

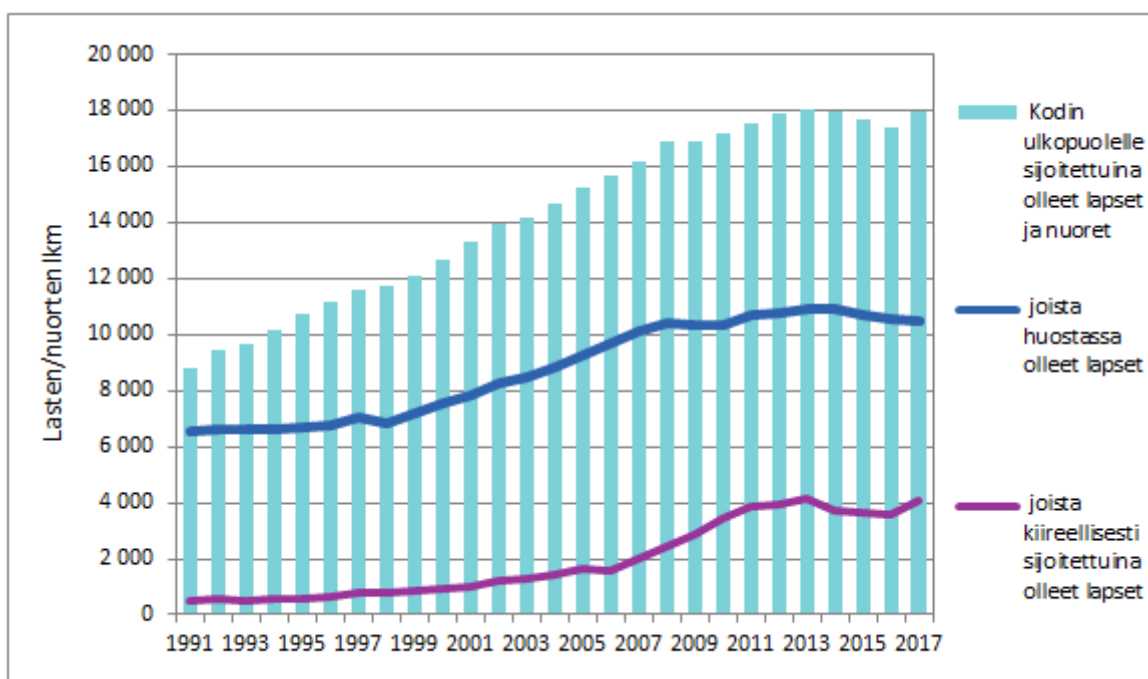
1 JOHDANTO	6
2 MISTÄ TUTKIMUKSESSA ON KYSE?	7
2.1 Tutkimuksen tavoite	8
3 HUOSTAANOTOSTA KOHTI ITSENÄISTÄ ELÄMÄÄ	10
3.1 Huostaanotto	10
3.2 Itsenäistymisharjoittelu	10
3.3 Jälkihuolto	11
4 SIJAISHUOLLOSTA ITSENÄISTYVIEN NUORTEN ERITYISIÄ HAASTEITA	12
4.1 Nuoruuden vaiheet kehityshaasteineen	12
4.2 Identiteetti	15
4.3 Emotionaalinen epävakaus sanoitetaan uudestaan	16
5 ELÄMÄNHALLINTA IHMISEN PSYKOLOGISEN KÄYTÖKSEN SELITTÄJÄNÄ ..	17
5.1 Sisäinen ja ulkoinen elämänhallinta	19
5.2 Sijaishuollosta itsenäistyvän nuoren elämänhallinnan haasteita	20
6 KIINTYMYSSUHDETEORIA	21
6.1 Lapsuuden kiintymyssuhteen kehityksen merkitys nuorelle	24
6.2 Miten kiintymyssuhdehäiriö vaikuttaa sijoitetun nuoren itsenäistymiseen? ...	25
6.3 Keinoja kiintymyssuhteen kehittämiseksi laitoshoidossa	26
7 TYÖN TOTEUTUS	28
7.1 Kehittämistyön menetelmät	29

7.2 Tutkimuksen eettisyys	32
7.3 Kohderyhmille suunnatut kyselyt	34
7.4 Teemahaastattelut	35
7.5 Tutkimustulokset.....	39
7.6 Tutkimustulosten arviointi.....	50
8 MILLAINEN ON HYVÄ ITSENÄISTYMISSUUNNITELMA?	51
9 AJATUKSIA JATKOTUTKIMUSKOHTEISTA.....	53
LÄHTEET	55
LIITTEET	59

1 JOHDANTO

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tilastosta ilmenee, että Suomessa oli vuonna 2017 kodin ulkopuolelle sijoitettuna 17 956 lasta, joista huostaanotettuja oli 10 526. Huostaanotetuista lapsista noin 2 300 asuu lastensuojelulaitoksissa. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2018.)

*Kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleet lapset ja nuoret sekä niistä huostassa ja kiireellisesti sijoitettuna olleet lapset vuosina 1991-2017**

**Sama lapsi voi sisältyä sekä kiireellisesti sijoitettuihin että huostassa olleiden lukumääriin.*

Kuvio 1. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2018; Sijaishuollossa olleet lapset vuosina 1991-2017

Holistisen ihmiskäsityksen mukaan ihmisen hyvinvointi rakentuu voimavarojen ja sosiaalisten sekä yksilöllisten tarpeiden kohtaamisen kokonaisuudesta. Tämä tarkoittaa tulkintamme mukaan lastensuojelulaitoksissa itsenäistyvinen nuorten sekä nuorten aikuisten kokonaisvaltaista tukemista paitsi taloudellisesti myös niin, että he saavat mahdollisuuden kouluttautua, työllistyä sekä osallistua muutoin itselleen merkitykselliseen toimintaan. Olennaista on kannustaa sosiaalisiin suhteisiin, sillä ne tukevat ja vahvistavat nuorten psykososiaalista kehitystä. (Törrönen, Munn-Giddings, Gavriel,

O'Brien & Byrne 2018, 91, 97, 102.) Psykososiaalinen kypsyys pitää sisällään ihmisen kyvyn säädellä omaa toimintaansa sekä tunteitaan. Sääteilykyky ja sen hallinta kehittyy toistuvissa vuorovaikutustilanteissa. Oppimiseen vaadittava aika riippuu myös yksilöllisistä ominaisuuksista, kuten temperamentista sekä lapselle vanhempien ja muiden kasvattajien antamista esimerkeistä ja toiminnasta. Mikäli vanhempi ei kykene turvallisesti ohjaamaan lapsen toimintaa tai hän ei ymmärrä tai siedä lapsen esille tuomia tunteita, voi tämä johtaa kiintymyssuhdehäiriöiden kehittymiseen. (Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos 2015.) Nämä häiriöt tulevat mitä todennäköisimmin vaikuttamaan negatiivisesti nuoruusiässä, kun nuori opettelee itsenäisen elämänhallinnan eri osaluonteita.

Jokainen meistä kehittyy niin henkisesti kuin fyysisesti omaan tahtiinsa. Osalla meistä on ollut varsin seesteinen ja turvallinen lapsuus ja nuoruus, kun taas osalla saattaa olla taustalla hyvinkin turvattomia ja haavoittavia varhaislapsuuden muistoja ja kokemuksia. On nuoria, joiden on kovin vaikea päästä eroon ikävistä muistoista ja ponnistaa eteenpäin elämässään. Nuoruusikä on monelle kuluttavaa ja haasteellista aikaa, koska kehossa tapahtuu paljon muutoksia, ja myös alati vaihtuvat tunnetilat hämmentävät. Monesta tutusta asiasta on luovuttava. Murrosikäessä on vähitellen aika ottaa vastuuta ja alettava pohtia oman, itsenäisen elämän rakentamista.

Pohdimme tässä opinnäytetyössä, miten jo usein lapsuudessa rikki mennyttä kiintymyssuhdetta voi korjata sijaishuollossa kasvavan nuoren tunne-elämän eheyttämiseksi. Lisäksi pohdimme, millainen on riittävän kattava nuoren itsenäistymissuunnitelma, josta sekä nuori että hänen omaohjaajansa saisivat mahdollisimman paljon tukea ja hyötyä nuoren itsenäistymisharjoittelun aikana.

2 MISTÄ TUTKIMUKSESSA ON KYSE?

Aapeluskodit Hemmilä, Järvenselkä, Riihinen ja Tuohinen ovat Kaarinassa sijaitsevia pienryhmäkoteja, jotka on tarkoitettu lastensuojeluun sijoitetuille lapsille ja nuorille. Aapeluskodit ovat osa Merikratos Oy:tä. Kerran kuukaudessa kokoontuva Aapeluskodien sijaishuollon johtoryhmä vastaa kaikesta sijaishuollon toiminnasta. Ryhmään

kuuluvat toimitusjohtaja, Aapeluskotiyksiköiden johtajat sekä vastaava ohjaaja tai muu henkilöstön edustaja.

Aapeluskodeissa tehdään neliportaista sisäistä laadunarviointia. Palautetta työn laadusta pyydetään säännöllisesti Aapeluskodeissa asuvilta lapsilta ja nuorilta, heidän vanhemmiltaan, sosiaalityöntekijöiltä sekä Aapeluskotien työntekijöiltä.

Aapeluskodeissa arvostetaan yhdessä tekemistä, asiakkaiden ja henkilöstön hyvinvointia, aitoa kohtaamista ja laatua ylläpitävää työtettä. Pyrkimyksenä on luoda aidon välittämisen ja kohtaamisen ilmapiiri. Pienryhmäkodeissa tehdään monialaista yhteistyötä ja tärkeimpinä kasvatustyön kulmakivinä pidetään yhteistyötä lapsen läheisverkoston, vanhempien sekä ystävien kanssa. Aapeluskotien toiminnan tavoitteena on turvata mahdollisimman hyvät edellytykset lasten kasvulle ja kehitykselle. Kunkin yksilölliset tarpeet ja kehitysmahdollisuudet pyritään ottamaan huomioon.

Aapeluskodeissa lapset ja nuoret saavat elää turvallista arkea, jossa on lupa kiintyä sekä olla luotettavan aikuisen hoivattavana. Taloissa eletään perusarkea, jossa toistuvat päivittäiset rutiinit ja säännöt. Näin lapset oppivat hyviä käytöstapoja ja saavat eväitä arjessa selviytymiseen. Jokaiselle lapselle pyritään myös löytämään terapeutista tai virikkeellistä harrastustoimintaa, jonka lisäksi muun muassa loma-aikoina tehdään yhteisiä retkiä ja pidetään leirejä.

2.1 Tutkimuksen tavoite

Pienryhmäkotipalveluja tuottava varsinaissuomalainen lastensuojelulaitos Aapeluskoti Oy tilasi kolmelta Nurmijärven kampuksen yhteisöpedagogiopiskelijalta päivitetyn nuorten itsenäistymissuunnitelman, joka kattaisi ajallisesti sekä itsenäistymisharjoittelun että jälkihuollon. Nuorten kanssa työskentelevien ohjaajien kanssa pidetyssä keskustelussa ilmeni, että eri Aapeluskotien itsenäistymissuunnitelmassa toteutettiin ja noudatettiin monenlaisia toisistaan eriäviä käytäntöjä.

Aapeluskodeissa toteutettavassa nuorten itsenäistymisharjoittelussa keskitytään konkreettisiin elämäntaitoihin. Nuorelle opetetaan ruoanlaittoa, kodinhoitoa, henkilökohtaisesta hygieniasta huolehtimista sekä rahatalouden hallintaa ja viranomaisasiointia. Henkilökunnan huolta nostatti tunne, että näitä tärkeitä itsenäistymistaitoja

ehditään harjoitella liian vähän. Myös nuorille tarjottava psykososiaalinen tuki on henkilökunnan käsityksen mukaan nykyisessä muodossaan riittämätöntä.

Laitossijaishuollossa kasvavalla nuorella voi olla sosiaalisia tukiverkostoja sijaishuoltopaikan lisäksi myös läheis- ja sukulaisverkostoissa sekä vertaistukiryhmissä. Aapeluskodin henkilökunta totesi, että nuoren verkostoissa on usein myös riskitekijöitä, jotka vaikeuttavat varsinkin sijaishuollon jälkeistä itsenäistä elämää ja asumista. Jälkihuollon parissa työskentelevät ohjaajat ovat havainneet, että elämänhallinnan ja erityisesti päihderiippuvuuden kanssa kamppailevat sukulaiset tai muut tuttavat voivat yrittää hyötyä nuoren aikuisen saamista tuloista ja vaikkapa pyrkiä nuoren asuntoon asumaan. Jo itsenäisesti asuva nuori voi olla paitsi yksinäinen, myös riskissä ajautua ongelmiin elämäntyylivalintojen ja läheisverkoston aiheuttamien haasteiden vuoksi.

Tutkimuksen etenemisen vaiheet on esitetty alla olevassa taulukossa.

Työvaiheet	Kenen kanssa	Ajankohta
Oppaan suunnittelu ja kokoaminen		touko-joulukuu 2018
Työpaja-kutsun laadinta ja lähettäminen	Omaohjaajien ja nuorten kanssa	elokuu 2018
Palaverit tilaajan luona	Omaohjaajien kanssa	3.6. ja 12.7.2018
Havainnointityö	Tarun työharjoittelujakso Aapeluskodissa	18.6.-19.7.2018
Työpaja; tutkimushaastattelut ja -kyselyt, toiminnallisuus	- 5 jo itsenäistynyttä nuorta - 2 itsenäistymisvaiheessa olevaa nuorta - 5 omaohjaajaa	21.8.2018
Tapaaminen; työpajan tulosten läpikäynti, luovien menetelmien ja vuosikellon esittely	- 3 omaohjaajaa	11.9.2018
Itsenäistymissuunnitelman esittely	Sähköpostitse tilaajalle	13.12.2018
Tilaajan palaute		toimitettu tilaajalle joulukuussa 2018
Itsenäistymissuunnitelman muokkaus palautteen perusteella		joulukuu 2018 tammikuu 2019
Oppaan luovuttaminen tilaajalle	Itsenäistymissuunnitelma	joulukuu 2018

Taulukko 1. Kehittämistyön aikataulu

Kokosimme tutkimuksessa syntyneen aineiston pohjalta Aapeluskodeille tilaajan toiveiden mukaisen itsenäistymissuunnitelman sekä itsenäistyvän nuoren oppaan, jota sekä henkilökunnan että nuorten on mahdollisimman helppoa ja mielekästä käyttää.

3 HUOSTAANOTOSTA KOHTI ITSENÄISTÄ ELÄMÄÄ

Käsitlemme seuraavaksi lyhyesti lastensuojelulakiin perustuvia huostaanoton perusteita, nuoren itsenäistymisharjoittelua sekä jälkihuoltoa. Tämän jälkeen pohdimme nuoruuteen yleisesti liittyviä kasvun ja kehityksen haasteita sekä niitä erityisiä haasteita, joita sijaishuollossa kasvaneet nuoret kohtaavat matkalla itsenäiseen elämään.

3.1 Huostaanotto

Lastensuojelulaki (13.4.2007/417) määrittää, milloin sosiaalihuollosta vastaava toimielin on velvollinen ottamaan lapsen huostaan ja järjestämään sijaishuollon. Huostaanottoon joudutaan turvautumaan, jos lapsen huolenpidon ja kasvuolosuhteiden puutteet uhkaavat vakavasti lapsen kehitystä ja terveyttä. Sijaishuolto tulee kyseeseen myös silloin, kun lapsi itse vakavasti vaarantaa terveyttään ja kehitystään esimerkiksi käyttämällä päihteitä tai syyllistymällä kohtalaisen isoihin rikoksiin. Huostaanotto on lastensuojelun äärimmäinen keino, johon turvaudutaan vain, mikäli avohuollon tukitoimet ovat osoittautuneet riittämättömiksi tai soveltumattomiksi lapsen tilanteeseen. Sijoittavan kunnan tulee turvata asianmukaisella sijaishuoltoapaikalla lapsen hyvinvointi ottaen huomioon hänen yksilölliset toiveensa ja tarpeensa. Sijaishoito voidaan järjestää perhe- tai laitoshoitona tai muulla lapsen tarpeet huomioon ottavalla tavalla. (Lastensuojelun keskusliitto 2018; Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2018.)

3.2 Itsenäistymisharjoittelu

Laitossijaishuollossa kasvavalle, alle 18-vuotiaalle nuorelle tarkoitettu, itsenäisen elämän valmiuksia kehittävä itsenäistymisharjoittelu on ohjelma, joka toteutetaan yhdessä nuoren itsenäistymistä tukevan ohjaajan kanssa. Itsenäistymisohjelmalla pyritään siihen, että nuori oppii hallitsemaan arkielämän taitoja ja pystyy suunnittelemaan opintojaan ja työuraansa sekä hallitsee viranomaisasioinnin. Häntä kannustetaan

myös suunnittelemaan vapaa-aikansa sisältöjä ja etsimään itselleen mieluisia harrastuksia. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2018.) Ennen kuin itsenäistyvän nuoren kanssa ryhdytään käymään läpi itsenäistymisen eri vaiheita, on nuoren omaohjaajan hyvä tunnistaa niin nuoren vahvuudet kuin kehityksen haasteetkin. Tällöin on oleellista pohtia, millainen persoona nuori on. Hänen suuntautumistaan elämään voidaan tarkastella neljän pääroolin avulla. Onko hän kenties a) arvonsa tuntija, jolloin hän huolehtii terveydestään, tunnistaa kulloisenkin tunteensa ja on itsenäisen elämän oppija b) onnen vaalija, jolloin hän on yksikseen viihtyjä, mutta myös ihmissuhteiden vaalija ja pesän rakentaja c) itsensä elättäjä, jolloin hän panostaa opiskeluun ja/tai työntekoon, on varojensa valtias ja laskujen maksaja tai d) arjen sankari, jolloin hän on päivänsä rytmittäjä, pettymysten sietäjä ja hoitaa arkiset askareensa. (Laaksonen 2004, 49–50.) Useimmilla meistä on piirteitä jokaisesta edellä mainitusta pääroolista.

3.3 Jälkihuolto

Nuorella on sijaishuollon tai puoli vuotta kestäneen avohuollon tukitoimena tehdyn sijoituksen jälkeen oikeus jälkihuollon tukitoimiin 21-vuotiaaksi asti. Myös muu lastensuojeluasiakkuus mahdollistaa jälkihuollon järjestämisen. Oleellisia tukitoimia ovat asumiseen ja opiskeluun liittyvät ja sosiaali-ohjaajan tuet. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2018.) Jälkihuoltoa suunnitellaan kolmella eri tasolla, joista ensimmäinen on huoltosuunnitelma, toinen hoito- ja kasvatussuunnitelma ja kolmas jälkihuoltosuunnitelma. Huoltosuunnitelmaan kirjattavat asiat määritellään tarkkaan sekä Lastensuojelulaissa (13.4.2007/417) että Lastensuojeluasetuksessa (1010/1983). Huoltosuunnitelmassa sovitut tavoitteet kirjataan hoito- ja kasvatussuunnitelmaan niin, että ne ovat mahdollisimman helposti arvioitavia sekä kyseisen lapsen tai nuoren arkipäivässä toteutettavia. Jälkihuoltosuunnitelma toteutetaan hoito- ja kasvatussuunnitelman tavoin siten, että siihen määritellään niin lyhyen kuin pitkän aikavälin tavoitteet. Jälkihuollossa tärkeintä on tiedostaa mitä nuori oikeasti tarvitsee. Vaikka nuoren itsensä haastatteleminen voi usein olla hieman haasteellista, kannattaa siihen nuoren rinnalla tehtävän jatkotyöskentelyn vuoksi kuitenkin riittävästi panostaa. Nuoren tarpeita ja viranomaisten vastuita voidaan jälkihuollon aikana joutua useaan otteeseen tarkistamaan, sillä nuoren elämäntilanne voi joskus muuttua nopeastikin. (Laaksonen 2004, 15, 17, 19, 21.)

Laitossijaishuollossa kasvaneiden nuorten haaveissa on usein ”hyvä ja tavallinen” arkielämä (Kuvaja 2014, 61). Miten se saavutetaan? Hyvin suunniteltu, nuoren yksilöllisiin tarpeisiin sovitettu itsenäistymisharjoittelu ja siihen nivelletty jälkihuolto ovat keinoja auttaa nuorta kohti aikuisen elämän haasteita. Nuoret tarvitsevat myös jonkun, joka välittää silloinkin, ”kun oma usko horjuu”. Muuten itsenäisen elämän vapaudesta voi tulla yksinäistä ja ahdistavaa. (mt., 40, 64.)

4 SIJAISHUOLLOSTA ITSENÄISTYVIEN NUORTEN ERITYISIÄ HAASTEITA

Sijaishuollossa kasvaneen nuoren minäkuvaan vaikuttavat oman elämänhistorian katkonaisuus ja siitä puuttuvat palaset. Hylkäämiskokemusten vuoksi hän voi kokea, ettei kuulu mihinkään eikä kenellekään. Nuori voi myös tuntea kuuluvansa kahteen erilaiseen elämämpiiriin: toisaalta syntymävanhempien ja -suvun, toisaalta sijaishuollon maailmaan, jotka hän kokee keskenään ristiriitaisina, kilpailevina ja toisilleen vastakkaisina. Vaikka nuoruutta varsin yleisesti arkiajattelussa pidetäänkin elämänjaksona lapsuuden ja aikuisuuden välissä, se ei ole yksiselitteisesti määriteltävissä joksikin tiettyksi, tarkkarajaiseksi ajanjaksoksi ihmisen elämässä. Nuoruuden käsitteen määritellyyn ovat vaikuttaneet ja vaikuttavat niin erilaiset kulttuuriset aikakaudet kuin myös yhteiskunnalliset rakenteet.

4.1 Nuoruuden vaiheet kehityshaasteineen

Nuoruusajan kehitysvaiheet ovat yksilöllisiä, ja saman ihmisen voidaan erilaisissa tilanteissa tulkita olevan lapsi, nuori tai jo aikuinen. Tähän vaikuttavat lainsäädäntö ja esimerkiksi erilaisten tutkimusten tuomat tulkinnat nuoruuden ikämäärittämisestä. Myös tulkinnat nuoruuden vaiheista eroavat usein toisistaan. Näiden lisäksi on vielä huomioitava kulttuuriset eroavuudet sekä emotionaaliset mielikuvat nuorista. Nuoria ei voida tarkastella pelkästään yksilöinä vaan osana erilaisia yhteisöjä, kansalaisia sekä omaa sukupolveaan. Suomessa nuorisolain (1285/2016) mukaan nuoria ovat kaikki alle 29-vuotiaat. (Suomen nuorisovaltuusto Allianssi ry 2016, 8, 11.)

Nuoruus on siirtymäkausi lapsuudesta aikuisuuteen, jonka aikana tapahtuu paljon fyysisiä ja psyykkisiä muutoksia. Nuoruudessa erotetaan seuraavat vaiheet: varhais-,

keski- ja myöhäisnuoruus. Varhaisnuoruudessa fyysiset muutokset ovat suurimmassa murroksessa. Silloin kapinoidaan vanhempien auktoriteettia vastaan ja luodaan ystävyysuhteita. Keskinuoruudessa olennaisia asioita ovat identiteettikysymykset sekä pyrkimys selkiyttää minäkokemuksia. Myöhäisnuoruudessa nuori pohtii aatteellisia aiheita sekä omaa asemaansa maailmassa. Nuoruutta kutsutaan myös murrosiäksi. (Horppu & Leppämäki & Nurmiranta 2009, 72–73.) Nuoruudessa on opittava ohjaamaan elämää oman yksilöllisyyden kautta yhä tietoisemmin suhteessa muihin ihmisiin, luontoon ja koko maailmankaikkeuteen. Ihmisen yksilöllisyyden valmistelu- ja kokeiluajat alkavat nuoruudessa. Nuori etsii sekä minä- että maailmankuvaansa. (Dunderfelt 2011, 85; Laurila 2008, 99–100.)

Minäkuva monipuolistuu nuoruusiässä. Mitä monipuolisempi minäkäsitys nuorella on, sitä paremmin se suojaa häntä mahdollisten kielteisten elämäntapahtumien psyykkisiltä vaikutuksilta, kuten syrjäytymiseltä, masennukselta ja itsetuhoisuudelta. Yksilöllisyyden ja erillisyyden löytämistä pidetään nuoruusiän kehityshaasteina. Kehityspsykologi Erik H. Eriksonin kehitysteorian mukaan identiteetin muodostaminen on nuoruuden kehitystehtävä. Varhaisnuori potee ihmissuhdekriisin, jolloin hän aloittaa irrottautumisen vanhemmistaan ja luo ystävyysuhteita. Nuori voi kokea tunne-elämässään suuria murroksia, joiden aikana hän on herkkä monille vaikutteille. Mieliala vaihtelee usein voimakkaasti. Nuori haluaa itse määrätä asioistaan, mutta vapaus ja vastuu pelottavat. Osalle murrosikä on kuitenkin hyvin seesteistä aikaa eikä suurta tunnekuohuntaa juurikaan ilmene. Vanhemmista irtaantuminen ei kuitenkaan tarkoita sitä, ettei nuori enää tarvitsisi vanhempiaan. Nuori kaipaa edelleen heidän tukeaan ja neuvojaan mahdollisesta uhmastaan huolimatta. (Horppu ym. 2009, 77–78.)

Nuoruuden keskivaiheilla nuori kokee identiteettikriisin. Tällöin identiteetin sisältöalueet nousevat keskeisiksi. Identiteetin muodostuminen pitää sisällään suhteen omiin fyysisiin ominaisuuksiin, vanhempiin, ystäviin, intiimeihin suhteisiin, kouluun, työhönsä ja maailmankatsomukseen. Nuori saattaa vaihdella tyyliään ja aatteitaan rajusti identiteettiä etsiessään, ja hänellä on suuri tarve hyväksyä itsensä. Keskeinen minäkäsityksen alue on seksuaali-identiteetti, johon myös vanhempien antama malli tai arvo- pohja vaikuttavat. (mt., 79–80.)

Myöhäisnuoruudessa nuori kokee ideologisen kriisin, jolloin hän pohtii eettisiä ja moraalisia kysymyksiä, arvoja ja asenteita. Valintansa ja arvonsa hän pyrkii ratkaisemaan omaa harkintaansa käyttäen. Nuoren arvomaailma saa yleensä pohjan lapsuudenkodista saadusta mallista. Selkeät poliittiset ja uskonnolliset ideologiat ovat Suomessa kadonneet viimeisen reilun kolmenkymmenen vuoden aikana. Nykyisen tiedonvälityksen ja erilaisten alakulttuurien maailmassa nuorelle on kuitenkin runsaasti tarjolla vaihtoehtoja, joista valita. Joissakin asioissa pidetään tiukasti kiinni perinteisistä arvoista, kun taas osassa ollaan hyvin vapaamielisiä. Muita keskeisiä nuoruuden haasteita edellä mainittujen lisäksi ovat oman paikan ja roolin löytäminen, kodista irtautuminen, läheisyyden tunteen jakaminen ystävyys- ja parisuhteissa, koulutus ja urasuunnittelu sekä sosiaalisen vastuullisuuden omaksuminen. (Dunderfelt 2011, 92, 97; Horppu ym. 2009, 80.) Nuoruusiän psyykkisen kehityksen keskeinen tavoite on hyväksyä uusi ja nopeasti muuttuva seksuaalinen ruumis, jossa aiemman kehon tilalle rakentuu uutta, ja jonka varaan lopulta jäädään (Sinkkonen 2010, 73).

Nuoren sosiaalinen kehitys näkyy usein suhteissa läheisiin. Nuori ottaa etäisyyttä huoltajiin, mutta ystävyysuhteilla on hänelle sitäkin tärkeämpi arvo ja merkitys. Ystävyysuhteiden myötä nuoren roolinottokyky eli kyky ajatella asioita toisen näkökulmasta paranee, samoin empatia eli kyky eläytyä toisen tunteisiin kasvaa. (Horppu ym. 2009, 87.) Sosiaalinen kehitys huostaanotetun nuorten kohdalla ei kuitenkaan yleensä etene samalla tavalla kuin tavallista perhearkea kokevalla nuorella. Huostaanotettujen nuorten sosiaaliset suhteet ovat usein tulehtuneet tai rikkinäiset, jolloin myös tunteet ja niiden käsittelytaito ovat usein jääneet vaillinaiseksi. Nuori suojautuu menemällä omaan kuoreensa, eikä oikein osaa ottaa toisia huomioon, mikä taito kuitenkin olisi olennaista sosiaalisten suhteiden ja vuorovaikutuksen ylläpidossa.

Huomattavat puutteet lapsen kasvuolosuhteissa voivat johtaa puberteetin aikaistumiseen, jolloin lapsi ikään kuin sopeuttaa oman kehityksensä vallitseviin olosuhteisiin. Esimerkiksi äidin suhtautuminen perheen isään ja seksuaalisuuteen vaikuttaa tyttären seksuaaliseen kypsymiseen. Tytön myöhäisen puberteetin alkamiseen katsotaan liittyvän äidin tukea antava asenne tytärtä kohtaan, perheen sosioekonominen taso, äidin myöhään alkaneet kuukautiset sekä vähäiset aviolliset ristiriidat ja vanhempien satsaus perheen hyvinvointiin. Poika tarvitsee vastaavasti sekä äidin että isän arvostusta ja tukea. (Sinkkonen 2010, 31–32, 67–68.)

Murrosikä ja myöhäisnuoruusaika ovat otollisia ajankohtia psykiatrisen sairastuvuuden kannalta, jolloin pojilla saattaa esiintyä tarkkaavaisuus- ja käytöshäiriöitä sekä päihteiden väärinkäyttöä. Tyttöillä puolestaan voi ilmetä masennusta, ahdistuneisuutta ja syömishäiriöitä. Nuoret ovat useimmiten myös hyvin riippuvaisia kavereidensa mielipiteistä ja hyväksynnästä. (Sinkkonen 2010, 43.)

Aikuisten velvollisuutena on suojella nuorta hänen omilta impulsseiltaan, koska nuoren keskushermoston keskeneräisyys ei anna nuorelle riittäviä valmiuksia harkita tarpeeksi tekojensa seurauksia. Impulssit syntyvät, kun kehittyvä keskushermosto sekä vilkastunut hormonitoiminta laittavat nuoren usein etsimään uusia voimakkaita elämyksiä ja kokemuksia. On todettu, että nuoruusiässä aivojen rakenteelliset muutokset ovat yhtä merkittäviä kuin varhaislapsuudessa, joten nuoruusvaiheessa on mahdollista parantaa sitä, mikä on mennyt rikki tai jäänyt heikosti kehittyneeksi nuoren aikaisemmassa kehitysvaiheessa. (mt., 43–44.)

4.2 Identiteetti

Sijaishuoltopaikasta aikuistuva nuori pohtii identiteettiään monesti korostuneemmin kuin tavallisen perheen nuori. Hän miettii taustaansa sekä sitä, mihin hän kuuluu. Hän voi tehdä vertailuja sitä, miten hän on samanlainen muiden nuorten kanssa, mutta toisaalta myös sitä, miten hän muista nuorista erottuu. On vaikea määritellä omaa minäkuvaa, jos se on jatkuvasti ristiriidassa muiden antamien identiteettien kanssa. Esimerkiksi tiheät muutot ja kuuluminen eri sukuihin ja kasvuympäristöihin hämmentävät mieltä ja aiheuttavat tunnetta juurettomuudesta. Huostaanotetulla nuorella oletetaan usein olevan passiivinen uhrin rooli, jossa vain sosiaaliviranomaiset sekä sijaishuoltopaikan aikuiset päättäisivät häntä koskevista asioista ilman, että nuori pääsee itse vaikuttamaan omiin asioihinsa. Nuori voi epäillä kykyjään pärjätä sekä kontrolloida elämässä eteen tulevia asioita ja tapahtumia. On siis tärkeää, että nämä nuoret pystyisivät muuttamaan omat sisäiset tarinansa sankaritarinoiksi, joiden rakentamiseen osa näistä nuorista tarvitsee enemmän ulkopuolista tukea kuin toiset. (Laurila 2008, 100–101, 103.)

Sonja Vanhanen (2009) nostaa esiin pro gradu -tutkielmansa "Mun kaikki on tärkeitä; SOS-lapsikylään sijoitettujen lasten sosiaaliset verkostot" haastatteluaineiston perusteella kaksi huomionarvoista asiaa. Kylässä asuvat nuoret kokivat, että kiinnittyminen

koko kyläyhteisöön ja sen kulttuuriin oli ohut. Vain lapsikyläkoti, jossa he olivat kasvaneet ja jonka jäsenet he tunsivat, tuntui heistä tärkeältä. Toinen merkillepantava asia oli syntymävanhempien ristiriitainen asema lasten ja nuorten arjessa. (Vanhanen 2009, 85.)

Sijaishuollon piirissä on myös niitä lapsia ja nuoria, jotka ovat tulleet maahan pakolais- tai turvapaikanhakijastatuksella joko yksin tai jonkun omaisen tai sukulaisen mukana. Heille kulttuurinen ristiriita voi olla suuri ja omaan identiteettiin liittyvät kysymykset syvään ahdistukseen asti kuormittavia. (Alitolppa-Niitamo 2014, 80.)

4.3 Emotionaalinen epävakaus sanoitetaan uudestaan

Murrosiässä nousevat esiin aiempien kokemusten käsittelemättömät tunnekokemukset, ja nuorella on mahdollisuus prosessoida niitä uudella, käsitteellisellä tasolla (Niemi 2000, 135). Sijaishuollossa kasvaneen nuoren tunne-elämä näyttää usein kaottisena. Hänen psyykinen ja sosiaalinen kasvunsa voi olla ikätasoon nähden jäljessä, ja tunnesäätelyssä on usein puutteita. Nuori voi kokea itsensä uhriksi ja samanaikaisesti tuntea olevansa itse syyppä kehityshaasteisiin liittyviin epäonnistumisiin. (Laurila 2008, 103.)

Fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen kehitys etenevät kaikilla nuorilla epätahtiin. Fyysinen sukukypsyys saavutetaan ennen aikuisen kognitiivista tasoa. Viimeiseksi kehitetty tunnehallinta. Sosiaalisen aikuisuuden kokonaisuuden hallinnan oppiminen voi viedä kauan, reilusti kahdenkymmenen ikävuoden yli. (Kaltiala-Heino 2013, 54.) Sijaishuollossa kasvaneen nuoren kehitys voi olla vielä tästäkin epätasaisempaa ja muistuttaa palapeliä, jonka palaset eivät oikein sovi yhteen.

Laurila pohtii rakentavien ja tuhoavien uskomusten merkitystä nuoren itsetunnon ja tulevaisuudensuunnitelmien kannalta. Jos nuori esimerkiksi ajattelee olevansa ihmisenä arvoton, epäonnistuja ja syyllinen huostaanottoonsa, ovat lähtökohdat oman elämän luomiseksi heikot. Nuoren kasvua tukevat aikuiset voivat tarjota nuorelle vaihtoehtoisia tulkintoja ja näkökulmia, joiden kautta hän voi ymmärtää olevansa arvokas ihminen, jolla on mahdollisuus rakentaa oma elämä. (Laurila 2008, 120–121.)

Uskomukset omasta kelvottomuudesta ovat usein syvällä. Nuori voi järjen tasolla pitkälle oivaltaa, ettei ole syyllinen huostaanottoon. Tunteet kertovat kuitenkin jotain

muuta. Tunne-elämän hallinnassa voi olla niin paljon puutteita ja kehityksen haasteita, että nuori tarvitsee huomattavasti enemmän aikuisen jatkuvaa läsnäoloa, emotionaalista tukea, tunteiden sanoitusta ja kannustusta kuin mitä ikätasoinen kehitys edellyttäisi. Lastensuojelun henkilökunta sekä asiaan perehtyneet mielenterveyden ammattilaiset tunnistavat nämä ilmiöt. Sijaishuollossa kasvaneet nuoret saavat usein vähän ymmärrystä emotionaaliinsa haasteisiinsa esimerkiksi koulumaailmassa ja työelämässä. Tämä olisi syytä ottaa huomioon itsenäistymissuunnitelman laadinnassa. Nuorella voi olla esimerkiksi hyvät valmiudet oppia ammatissa tarvittavat työtehtävät, mutta sosiaalinen kömpelyys aiheuttaa hänelle haasteita.

5 ELÄMÄNHALLINTA IHMISEN PSYKOLOGISEN KÄYTÖKSEN SELITTÄJÄNÄ

Maailmaa ja ihmisen käytöstä on pyritty selittämään koko modernin psykologian historian ajan 1950-luvulta aina tähän päivään asti. Kulloiseenkin vuosikymmeneen valittu yleiskäsite on pikemminkin kuvastanut vallitsevaa kulttuuria, yhteiskunnan tilaa sekä sen arvomaailmaa kuin näiden inhimillisten ominaisuuksien todellista merkitystä ihmiselämälle ja ilman tieteellisen todistusaineiston voimaa. 1950-luvulla kehitettiin älykkyystestejä ja tutkittiin älykkyyseroja, 1960-luvulla esille nostettiin luovuus, 1970-luvulla tutkittiin narsismia. 1980-luvulla maailman ja ihmisen käytöksen selittäjäksi tulkittiin itsetunto. 1990-luvulla onnistuneen tai epäonnistuneen elämän selittäjäksi nousi elämänhallinta, jolloin jokaisen katsottiin olevan oman elämänsä toimija, hallitsija ja päätöksentekijä. Useimmiten nämä valitut yleiskäsitteet eivät omina aikakautinaan ole olleet keskeisen tutkimuksen kohteina eivätkä myöskään psykologiassa kovinkaan oleellisissa roolissa. (Keltikangas-Järvinen 2008, 250–253.)

Psykologinen elämänhallinta on sisäistä autonomiaa, tasapainoisuutta ja kykyä käsitellä ongelmia mielessään niin, etteivät ne tuota stressiä ja muutu sitä kautta somaattisiksi sairauksiksi tai mielenterveysongelmiksi. Elämänhallinta merkitsee ihmisen uskoa siihen, että hänellä on vaikutusvaltaa itselle tärkeisiin asioihin sekä kykyä muuttaa olosuhteet itselleen mahdollisimman suotuisiksi. Tällöin hänen elämänhallintansa on korkea. Vastaavasti kyse on matalasta elämänhallinnasta, jos ihminen kokee niin hyvien kuin ikävien tapahtumien olevan lähinnä sattumaa eikä niinkään oman toiminnan

aikaansaannosta tai seurausta. Toisaalta elämänhallinnalle asetetut kriteerit voivat muodostua liian korkeiksi, jos ihminen kokee olevansa syyppää kaikkiin vastoinkäymisiinsä ja olevansa vastuussa kaikesta itselleen tapahtuvasta. Elämänhallinta voi vaihdella paljonkin elämän eri vaiheissa ja sen eri osa-alueilla. (Keltikangas-Järvinen 2008, 256–258, 275.)

Yksi ihmisen perustarpeista on tarve hallita omaa elämää. Elämää sinänsä ei voi hallita, mutta sitä voi itse kukin pyrkiä ohjailemaan. Se, miksi elämänhallinta on noussut niin keskeiseksi kysymykseksi, voidaan selittää vallitsevalla yksilöön keskittyvällä kulttuurilla, jossa yksilön omat tarpeet nousevat ensisijaisiksi. Tämän lisäksi yhteiskunnassa alati tapahtuvat muutokset ja niiden kautta lisääntynyt epävarmuus selittävät ihmisen halua ja tarvetta tuntea hallitsevansa edes omaa elämäänsä. Hyvä elämänhallitsija ei aina ole hyvä ihminen, sillä hän voi oman elämänsä hallitsemiseen käyttää ympäristölleen ikäviä ja vahingollisia keinoja. (mt., 254–255, 259.) Voimme vain arvuutella, kuinka hankalalta oman elämän hallinta näyttäytyy esimerkiksi laitossijahuollossa kasvavalle lapselle tai nuorelle, jolla usein esiintyy tai on esiintynyt vaikeuksia oman identiteetin tunnistamisessa tai vajavaisuutta turvallisten kiintymyssuhteiden luomisessa. Näitä asioita tuomme erikseen esille tuonnempana.

Se miten ihminen elämäänsä hallitsee, perustuu paljolti hänen temperamenttiinsa. Jokainen meistä reagoi omalla tavallaan erilaisiin vastaantuleviin ärsykkeisiin ja tilanteisiin. Osa reagoi nopeasti, osa hitaasti. Yksi on luonteeltaan toimija ja toinen on tarkkailija. Eniten näitä jo syntymässä saatuja ominaisuuksia määrittelevät ja ohjailevat kuitenkin lähiympäristöstä saatava vuorovaikutus sekä kasvuolosuhteet. Hyväntuuliset sosiaaliset lapset kokevat useimmiten enemmän onnistumisen tunteita kuin vähemmän sosiaaliset lapset. Onnistumisen tunne kasvattaa itseluottamusta, jolloin lapsi rohkenee olla aktiivinen ja oma-aloitteinen. Hyvin aktiivinen lapsi voi törmätä vanhempien tiukkaan rajojen asettamiseen, joka saattaa estää lasta näkemästä, mihin hän oikeasti kykenee. Lapsen ja kasvattajan välillä vallitseva valtaero voi aiheuttaa sen, ettei kasvatettavalla ole riittävästi mahdollisuuksia saamansa palautteen kriittiseen tarkasteluun. Lapsi tulee helposti omaksuneeksi esimerkiksi aikuisen epä johdonmukaisen palautteen osaksi omaa identiteettiä. Erityisen ujo lapsi voi joutua tekemään paljon töitä itsetuntonsa pönkittämisen eteen, joten hänelle on olennaista saada ihmis-

suhteisiin ja sosiaaliin tilanteisiin liittyviä rohkaisevia elämyksiä. (Keltikangas-Järvinen, 269, 276; Martikainen 2009, 18–19, 120.) Toisaalta ihminen, joka vaikuttaa hallitsevansa omaa elämää, ei välttämättä ole sosiaalisesti kovinkaan taitava, jolloin hänen sosiaalinen verkostonsa voi muodostua pinnalliseksi tai hyvin pieneksi. Näin ollen sekä ujut että epäsosiaaliset ihmiset voivat sosiaalisen verkostonsa puutteen vuoksi tuntea itsensä joskus kovin yksinäisiksi.

Turvalliset ja huolehtivat vanhemmat ajattelevat luonnollisesti lapsensa parasta. On kuitenkin myös vanhempia, jotka mieltävät lapselle asettamansa rajat turvalliseksi, mutta ne kuitenkin hämmentävät lapsen mieltä. Tätä hämmennystä ilmenee etenkin niillä lapsilla ja nuorilla, jotka kasvavat kiintymyssuhteessaan turvattomassa lapsi-vanhempisuhteessa. Turvattomassa kiintymyssuhteessa elävä lapsi ei saa tarvitsemaansa aitoa ja rationaalista aikuisen roolimallia eikä riittävää tukea kehitykselleen.

5.1 Sisäinen ja ulkoinen elämänhallinta

Elämänhallinta on yhtäaikaaisesti sekä yksilöllistä että sosiaalista. Ihmisen odotetaan olevan kykenevä huolehtimaan itsestään, mutta tarpeen niin vaatiessa hän voi myös kääntyä läheisiltä tai yhteiskunnalta saatavan sosiaalisen tuen puoleen. Yksilön ulkoinen elämänhallinta näkyy yleensä muille kanssaihmisille. Se voi olla aineellista hyvinvointia ja muihin, ulkoisiin olosuhdetekijöihin vaikuttamista. Vahva sisäinen elämänhallinta sisältää yksilön tunteen omasta merkityksellisyydestään, osaamisestaan ja kykeneväisyydestään. Vaikka omat voimavarat eivät aina riittäisikään, kokee hän silti selviytyvänsä hankalista ajoista esimerkiksi edellä mainitun sosiaalisen tuen kannustamana. (Martikainen 2009, 15–16, 30.)

Elämänhallintataitoja vaaditaan opiskeluun, työhön, perheeseen ja vapaa-aikaan liittyvissä paineissa ja muutostilanteissa. Ulkonäöstä ja terveellisistä elintavoista huolehtimiseen pitäisi löytyä riittävästi rahaa, aikaa ja energiaa. Omat haasteensa elämänhallintakysymyksiin tuo aiempiin aikakausiin verrattuna yhteiskunnan arvomaailmaa määrittelevien auktoriteettien häviäminen, jolloin voi jäädä epäselväksi millaisten arvojen noudattaminen olisi oman hyvinvoinnin kannalta suotuisinta. Ihminen törmää enenevässä määrin omia arvoja uhkaaviin tilanteisiin ja niistä syntyviin arvoristiriitoihin, joiden ratkaiseminen ei aina ole kovin helppoa tai yksinkertaista. (mt., 104, 113.)

5.2 Sijaishuollosta itsenäistyvän nuoren elämänhallinnan haasteita

”Välillä tuntu, että liikaakin tuputettiin. Olisi ehkä voinut antaa vähän itsenäistyä itteki, eikä koko ajan ollu semmosessa kauheassa pumpulissa. Yritettiin toimia koko ajan niin suojelevasti, ettei annettu mahdollisuutta siihen, että sie mokkaat ja sitten nouset ylös.”

Yli-Tornion SOS-lapsikylässä kasvanut nuori

Sijaishuoltopaikan henkilökunta voi pyrkiä tarjoamaan nuorelle onnistumisen kokemuksia niin innokkaasti, että epäonnistumisille ja virheistä oppimiselle ei jää tilaa. Tässä on ehkä myös osasy sille, että nuoret kokevat itsenäistymisharjoittelun ja jälkihuollon rajapinnan jyrkäksi. Nuorella, hänen omaohjaajallaan sekä sijaishuoltopaikan muulla henkilökunnalla voi kaikilla olla myös eriäviä näkemyksiä siitä, miten hyvät itsenäistymisen taidot nuorella on. Jälkihuollon aikana ja sen jälkeenkin olisi hyvä, jos nuorella aikuisella olisi mahdollisuus pitää yhteyttä omaan sijaishuoltopaikkaan ja näin tarvittaessa saada tukea sen tutuilta aikuisilta sekä muilta sijaishuoltopaikan nuorilta. Syntymäsuvun verkostoissa voi myös olla nuoren aikuisen elämää tukevia ihmissuhteita. Ristiriitokin voi ilmetä tilanteissa, joissa sijaishuollon henkilökunnan ja syntymäsuvun näkemykset ja arvot hyvästä elämästä poikkeavat toisistaan. Nuorella on valittavanaan oman elämänhallinnan elementit joskus hyvinkin erilaista vaihtoehtoja.

Voi myös käydä niin, että nuori kokee jäävänsä yksin jo itsenäistä elämää edeltävien huostanoton eri vaiheiden aikana (Kauppinen 2017, 41). Syntymäkodin ja sijaishuoltopaikkojen mielenkiinto nuoren elämään vaikuttaa laimealta. Laura Kauppinen (2017) pro gradu -tutkielmaa varten haastatteleva nuori kuvaa tunnelmiaan näin:

”Musta jotenkin tuntuu et sekin et mä oon pomppanut. Mun biologisesta perheestä oon tavallaan lähtenyt ja oon mennyt mun sijaisperheeseen ja sit oon lähtenyt sieltäkin. Nyt se on niin, et ne on kaikki vähän jossain vaiheessa, niinku tavallaan päästänyt mut menemään. Nyt siinä vaiheessa, kun mä oikeesti muutin silleen omilleni, niin ne kaikki on vähän silleen, et ei oo hirveen iso juttu.”

Nuori voi kokea niin, että sijoitushistorian aikana tapahtuneet, merkittävien ihmissuhteiden katkeamiset ja hylkäämiset jatkuvat edelleen itsenäistymisvaiheessa ja sen jälkeen.

On aiheellista pohtia, milloin sijaishuollossa kasvaneen nuoren elämänhallinta on riittävällä tasolla. Miten riippuvainen hän saa olla esimerkiksi sosiaalityöntekijän tuesta, Kelan avustuksista ja omaohjaajan vierailuista? Nuori voi kokea selviytyvänsä hyvin, mutta tukiverkosto hänen ympärillään näkee asian toisin. Tai päinvastoin. Kasvu aikuisen elämän vaatimuksiin voi olla epätasaista, ja esimerkiksi yllättävät tilanteet voivat nostaa esiin nuoren piiloon jääneen haavoittuvuuden. Nuoren ulkoinen elämänhallinta voi tavanomaisessa arjessa näyttää varmalta, mutta kriisitilanteissa paljastuu sisäinen epävarmuus.

Kiintymyssuhteen laatu ja vauriot ovat yksi yleisimmistä selittävästä syistä sille, miksi sijaishuollossa kasvaneella nuorella on itsetuntoon, ihmissuhteisiin ja yleensäkin elämänhallintaan liittyviä haasteita. Nuori ei luota toisiin ihmisiin eikä myöskään itseensä. Sosiaaliset suhteet voivat toimia niin kauan, kun ne jäävät kevyiksi. Esimerkiksi ajatus oman perheen perustamisesta voi aiheuttaa kiintymyssuhdehäiriöstä kärsivälle nuorelle ahdistusta sekä ristiriitaisia tunteita ja ajatuksia. Parisuhdekriisit ovat koettelevia, jos tunnetason sitoutuminen kumppaniin on turvaton. Lapsen syntymän ja muiden elämään liittyvien muutosten aiheuttama stressi voi olla voimakasta. (Väestöliitto 2018.)

6 KIINTYMYSSUHDETEORIA

Edellä jo sivuttiinkin lapsen ja aikuisen välisen kiintymyssuhteen tärkeyttä lapsen turvallisen ja mahdollisimman täysipainoisen kehityksen tukemiseksi, josta tässä vielä hieman lisää. Lapsuusaikana koetuilla, olemassa olleilla tai puuttuneilla kiintymyssuhteilla yhdessä kasvuympäristön kanssa on vahva merkitys sille, miten nuori kasvaa, kehittyy, ja millaiseksi hän kokee itsensä ja suhteensa ympäröivään maailmaan. Lasta hoivaava aikuinen on pienen lapsen ensimmäinen malli, tuki ja turva, johon hän itseään peilaa. Sijaishuollossa elävillä lapsilla ja nuorilla on usein todettuna jonkinasteinen kiintymyssuhdehäiriö, joka on syntynyt esimerkiksi häntä hoivan aikuisen tunne-elämän ongelmien, ymmärryksen puutteellisuuden tai välinpitämättömyyden tuloksena. Lapsella tai nuorella saattaa olla isoja ongelmia omien tunteiden hallin-

nassa ja niiden tulkinnassa. Tämän saavat usein tuta myös muut hänen lähellään olevat lapset ja aikuiset. Tämän vuoksi olemme antaneet juuri kiintymyssuhteelle erityisen painoarvon tämän opinnäytetyön sisällön toteuttamisessa. Käsittelemme kiintymyssuhteen merkitystä myös laitossijaishuollossa itsenäistyvien nuorten näkökulmasta.

Voidakseen kasvaa mieleltään terveeksi aikuiseksi tulisi pienokaisen ja nuoren lapsen kokea lämmin, intiimi ja jatkuva suhde äitiinsä tai pysyvään äidin sijaiseen. Molempien tulisi kokea tämä suhde itselleen tyydyttäväksi ja iloa tuottavaksi. Tämä on brittiläisen psykologin, psykiatrin ja psykoanalyytikon John Bowlbyn 1950-luvulla tekemien tutkimusten tärkeimpiä johtopäätöksiä ja samalla perusta kiintymyssuhdeteorialle. Bowlby korosti myös perheiden sosiaalisten verkostojen, taloudellisen vakauden ja terveyden merkitystä edellytyksenä hyvin toimivan äiti-lapsisuhteen kehittymiselle. Bowlby näki lapsen isän päärooliksi lähinnä äitiyden tukemisen. (Bretherton 1992, 7.)

Kiintymyssuhteeseen liittyvät häiriöt voivat ilmetä esimerkiksi pinnallisuutena ja kyvyttömyytenä solmia pysyviä ystävyysuhteita, luoksepääsemättömyytenä ja vihamielisyytenä niitä ihmisiä kohtaan, jotka yrittävät auttaa, välinpitämättömyytenä, suunnittelemattomana petollisuutena ja valheellisuutena sekä keskittymiskyvyn puutteellisuutena. (Bowlby 1957, 35.)

Kiintymyssuhdeteoriaa on edelleen kehittänyt Bowlbyn oppilas ja kollega, amerikkalais-syntyinen Mary D. Ainsworth, joka tunnetaan vierastilannemenetelmän kehittäjänä pienen lapsen kiintymyssuhteen laadun selvittämiseksi. Lapsen reaktioita tarkkaillaan äidin (tutun aikuisen) poistumisen ja palaamisen aikana. (Bretherton 1992, 17–18.) Uusimmista teorian sovelluksista mainittakoon lastenlääkäri William Searsin kehittämä kiintymyssuhdevanhemmuus. Suomessa kiintymyssuhdeteoriaa on eniten popularisoinut lastenpsykiatrian erikoislääkäri ja lääketieteen tohtori Jari Sinkkonen. Kiintymyssuhdeteoriaa on tutkittu vilkkaasti, ja sen myötä myös kiintymyssuhdehäiriöitä on luokiteltu eri kategorioihin. Tutkimuksesta huolimatta vaikuttaa siltä, että on edelleen vaikeaa auttaa niitä lapsia ja vanhempia, joilla on huonosti toimivista kiintymysmalleista johtuvia ongelmia. Lapsen kehityksen vauriot on helpompi ymmärtää tilanteissa, joissa vanhempi selvästi laiminlyö lasta, kohtelee tätä kaltoin fyysisesti tai seksuaalisesti tai ei pysty suojelemaan lasta muiden kaltoinkohtelulta. Asia on paljon

monimutkaisempi, kun kyseessä on avuton ja pelokas vanhempi, joka ei näe suhteessaan lapseen ja toiminnassaan mitään ongelmia tai puutteita. Kehittyvä lapsen mieli tarvitsee kokemustensa ja sisäisten tunnetilojensa tulkintoja varten rinnalleen riittävästi aikuisen järjestäytyneitä mieltä. Jos sitä ei hoivaajalta ole saatavilla, on riskinä käydä niin, ettei lapsi kykene yhdistämään kokemuksiaan pidempään tapahtumien ketjuun eikä näin ollen saa tunteilleen ymmärrystä ja nimiä. Elämönhallinnan kannalta on tärkeää, että ihminen pystyy ymmärtämään syy-seuraussuhteet tekojensa ja lopputuloksen välillä. Tätä voidaan opettaa asettamalla rajoja lapsen käytökselle. Etenkin sijoitetuilla lapsilla kyky oppia omista kokemuksista sekä syy-seuraussuhteet ovat usein hukassa. (Keltikangas-Järvinen 2008, 263; Tuovila 2008, 30, 35–36.)

Lapsen kiintymyssuhdetta vanhempaan tai muuhun häntä hoivaavaan aikuiseen voidaan kuvata nelitasoisen vuorovaikutusmallin mukaan. Ensimmäinen taso on lasta suojeleva vuorovaikutus, jossa punnitaan vanhemman kykyä turvata lapsen fyysinen ja psyykinen eloonjääminen raskausajasta lähtien. Vauvaa voidaan suojella esimerkiksi tupakansavulta. Leikki-ikäiselle luodaan mahdollisimman turvalliset leikit sekä ympäristö niille. Teinille asetetaan kotiintuloajat ja neuvotaan muun muassa päihteiden käytössä. Toinen taso on lapsen fysiologisia tarpeita tyydyttävä ja säätelevä vuorovaikutus. Tämä tarkoittaa riittävän unen, hygienian ja ravinnon saamisen lisäksi myös näiden tarpeiden rytmittämistä elämässä. Kolmannessa tasossa huomioidaan fysiologisten tarpeiden tyydyttämisen ja säätelyn yhteys myös tunteiden tavoittelemiseen ja säätelyyn. Turvallisen vuorovaikutuksen syntymiselle on oleellista myönteisten tunteiden jakaminen lapsen kanssa. Tunteiden säätelyllä tarkoitetaan vanhemman kykyä rauhoittaa lasta ja näin helpottaa hänen oloaan. Neljännessä tasossa vanhempi keskittyy lapsen kehitystä tukevaan vuorovaikutukseen. Vanhempi toimii lapsen kanssa, mutta aina ikään kuin askeleen edellä. Näin hän luo lapselle tilaa kehittyä. (Kalland 2004, 121–122.) Turvallisten kiintymyssuhteiden lisäksi Sinkkonen mainitsee välttelevät, ristiriitaiset ja organisoimattomat kiintymyssuhteet, joita leimaa epäjohdonmukaisuus, emotionaalinen epävakaus ja tunnekylläisyys (Sinkkonen 2010, 90). Tuovila (2008) kuvaa vastaavasti luottavaisia, vältteleviä, ristiriitaisia, disorganisoituneita tai disorientoituneita kiintymyssuhdemalleja (Tuovila 2008, 37–38).

Toisaalta varhainen turvallinen kiintymyssuhde ei aina takaa häiriötöntä nuoruutta. Tämä voi ilmetä tasapainoisenkin ja hyvin kehittyneen lapsen kohdalla niin, että hän

puberteettinsa aikana muuttuu kuin toiseksi ihmiseksi heittämällä kaiken päälaelleen. Moni saattaa ajatella, että turvattoman kiintymyssuhteen kokeneen kohdalla käy juuri edellä mainitusti, mutta se ei kuitenkaan ole mikään automaatio. Huostaan otettu ja vakavasti oireileva nuori voi sopeutua yllättävän luontevasti uusiin turvallisempiin olosuhteisiin ja esimerkiksi muuttua häiriköijästä tavalliseksi koulua käyväksi nuoreksi. (Sinkkonen 2010, 97.)

6.1 Lapsuuden kiintymyssuhteen kehityksen merkitys nuorelle

Varhaiset kiintymysmallit ovat yhteydessä niin tunteiden säätelyyn, muistitoimintoihin, sosiaaliseen kyvykkyyteen sekä kielelliseen kehitykseen kuin käsitykseen itsestä ja kanssaihmisistä (Tuovila 2008, 33). Turvallisesti kiintynyt lapsi saa vuorovaikutussuhteessa rauhassa tuoda esille omia tunteitaan. Hän on saanut elää johdonmukaisessa sekä ennakoitavassa maailmassa. Lasta on rauhoiteltu ja lohdutettu niin, että hän on saanut eväitä tunnereaktioidensa säätelyyn. (Sinkkonen 2010, 90.)

Lapsi sisäistää vuorovaikutusmallin, jonka mukaan hän kokee itsensä huolenpidon arvoiseksi ja oppii, että tarpeita ja tunteita voi osoittaa turvallisesti. Hän oppii myös sen, että muihin voi turvautua. Turvallisesti kiintyneen lapsen kehitystehtävänä on kuitenkin ymmärtää se, että maailma ei ole kokonaan turvallinen eikä ihan kaikkiin voi kuitenkaan luottaa. Turvaton lapsi puolestaan kokee itsensä kielteisenä, hän ei kykene tunteiden ja tarpeidensa näyttämiseen eikä luota häntä hoivaaviin aikuisiin. Lapsesta voi kehittyä aikuinen, jolla ei ole kontaktia omiin tunteisiinsa. Tämä voi johtaa hyväksikäyttöihin joko niin, että lapsesta kehittyi hyväksikäytettävä tai hänestä itsestään tulee hyväksikäyttäjä. Tunteiden tunnistamattomuus on usein yhdistettävissä myös yksilön eristäytymiseen, masennukseen sekä rikolliseen toimintaan. (Kalland 2004, 131–133; Keltikangas-Järvinen 2008, 261–262; Sinkkonen 2010, 85–86, 173.)

Välittelevä lapsi joutuu kaventamaan tai jopa tukahduttamaan tunneilmaisuaan, koska se on etäännyttänyt hänet hoivaajastaan. Tämän vuoksi lapsesta voi kasvaa aikuinen, joka palaa herkästi loppuun tai kärsii psykosomaattisista oireista. Hänen on vaikeaa osoittaa mitään vihamielisiä tunteita. Ristiriitaisessa kiintymyssuhteessa lapsi ei ole saanut kasvaa johdonmukaisen vanhemman hoivissa. Tällöin lapsen täytyy pitää itsestään meteliä, jotta vanhempi muistaisi myös hänen olemassa olonsa. Tällaisesta suhteesta voi helposti syntyä vihamielis-riippuvainen. Organisoimaton kiintymyssuhde

voi muodostua silloin, kun hoivaaja on joko pelokas tai pelottava, tai kun hän on ajoittain vuorotellen kumpaakin. Lapsen on vaikea löytää sellaista toimivaa strategiaa, jonka myötä kokisi turvallisuutta. Tällainen tilanne on kuluttava niin lapsille kuin heitä hoitaville aikuisille. Vuorovaikutuksesta puuttuu luottamus siihen, että kumpikin osapuoli voi toimia sekä saajana että antajana. Tällaisessa disorganisoituneessa suhteessa voi havaita välittömän hyötyperiaatteen. Kaikki on kunnossa, kun lapsi miellyttää ja toimii miellyttävän haluamalla tavalla. Miellyttävä on kuitenkin helposti vaihdettavissa toiseen. Näissä tilanteissa lapsi kokee usein myös totaalista häpeää, joka laukeaa pienestäkin koetusta tai oletetusta vastoinkäymisestä. Tällöin ei mikään enää ota sujuakseen. Tällä tavoin reagoivat lapset ovat usein laiminlyötyjä, ja he ovat traumatisoituneet jo varhaislapsuudessaan. (Sinkkonen 2010, 91–92; Tuovila 2008, 39.)

Perheen sisällä vallitsevilla tekijöillä on suurin merkitys lapselle, sillä perheessä ilmevät riski- tai suojaavat tekijät vaikuttavat lapseen välittömästi. Riskitekijöitä voivat olla lapsen pahoinpitely ja hänen tarpeidensa laiminlyönti. Lapsen tarpeet tulevat useimmiten laiminlyödyiksi perheissä, joissa käytetään päihteitä tai käyttäytyään väkivaltaisesti. Näiden lisäksi myös vanhemman mielenterveysongelma tai vanhempien väliset vakavat ristiriidat estävät vanhempia ottamasta huomioon lapsen tarpeita. Lapsen kehitykseen vaikuttavat epäsuotuisasti myös varhain koetut erot ja menetykset. Vastaavasti lasta suojaavia tekijöitä ovat hänen fyysisistä ja emotionaalista tarpeistaan huolehtiminen sekä lapsen kokema turvallinen kiintymyssuhde vanhempansa. On todettu, että lapsi selviytyy paremmin vaikeissakin yhteiskunnallisissa oloissa, jos hän on saanut kasvaa turvallisessa kiintymyssuhteessa. Se luo lapselle olosuhteet, joissa hän oppii keinot stressireaktioidensa vaimentamiseksi ja säätelämiseksi myös fysiologisella tasolla. (Kalland 2014, 120; Sinkkonen 2010, 37, 87.)

6.2 Miten kiintymyssuhdehäiriö vaikuttaa sijoitetun nuoren itsenäistymiseen?

SOS-lapsikylässä sijaisvanhempana ja itsenäistyvien nuorten parissa työskennellyt Päivi Vahvaselkä-Valkonen on havainnut, että kiintymyssuhdehäiriöstä kärsivän nuoren epäluottamus toisia ihmisiä kohtaan on syvällä: ”Minua ei rakasta kukaan”. Nuoren ihmissuhteita leimaa hetkellisyys ja pinnallisuus. Hän voi vaikuttaa hyväkuntoiselta ja taidoiltaan ikätasoiselta, kunnes hän alkaa kiintyä omahoitajaansa tai muuhun hänelle läheiseen aikuiseen. Muutos alun tutustumisvaiheen ja alkavan kiintymyksen

välillä on usein dramaattinen. "Ensin hurmataan ja sitten surmataan". Nuori voi testata aikuisen pysyvyyttä ja sietokykyä esimerkiksi puhumalla loukkaavasti, käyttäytymällä aggressiivisesti ja karkailemalla.

Sijaishuollossa kasvaneiden nuorten itsenäistymisprosessi etenee usein epätasaisesti tunne-elämän epävakauden vuoksi. Kiintymyssuhdehäiriöön liittyvät haasteet näkyvät erityisesti elämän pienissä ja isoissa taitekohdissa, kuten kesäloman alkaessa tai peruskoulun päättyessä. Aikuiselämän haasteet tulevat esiin erityisesti ihmissuhteissa: esimerkiksi parisuhteita solmitaan ja puretaan nopeaan tahtiin.

Kiintymyssuhdehäiriö on usein ylisukupolvinen ilmiö. Jos lapsen vanhemmat eivät itse ole saaneet vakaan, kypsään vanhemmuuteen ja rakastavaan huolenpitoon kykenevän aikuisen hoivaa, eivät he välttämättä itsekään siihen pysty. Kun tarkkailee syntymävanhempien ja nuoren välistä vuorovaikutusta, voi havaita sekä symbioottista, molemminpuolista sulautumista toinen toisensa identiteettiin että tunnetason kylmyyttä ja kohtaamattomuutta. Nämä vastakkaiselta vaikuttavat ilmiöt hämmentävät ja saavat sivustaseuraajan helposti ahdistumaan.

Arkielämän taitoja voi opettaa, mutta kuinka opettaa luottamusta, ihmisten välistä kunnioitusta ja rakkautta? Miten nuorta autetaan kasvamaan tasapainoiseksi ja empaattiseksi ihmiseksi? Kiintymyssuhdehäiriötä korjaavat pysyvän, hyvän hoivan ja huolenpidon kokemukset ovat sijoitetuilla lapsilla ja nuorilla erilaisia. Sijoitushistoria voi vaihdella lyhyestä muutaman kuukauden sijoituksesta aina lähes koko lapsuuden ja nuoruuden mittaiseen jaksoon. Itsenäistymisen peruskysymyksiä onkin, mistä lähtökohdista ja keistä nuorten elämässä vaikuttaneista kasvattavista aikuisista nuori itsenäistyy. Saako hän itsenäistymisprosessin aikana tukea usein ristiriitaisten ja ahdistusta aiheuttavien tunteiden käsittelyyn? Sijaishuollossa kasvaneella nuorella on usein haasteena irrottautuminen sekä syntymävanhemmista että sijaishuollon hänelle merkityksellistä aikuisista. Tämä prosessi vaatii nuorelta itsenäistymistaitojen omaksumisen ohella aikaa ja energiaa.

6.3 Keinoja kiintymyssuhteen kehittämiseksi laitoshoidossa

Hyvän kiintymyssuhteen luomiseksi on olennaista ottaa huomioon nuorille tärkeät asiat. He haluavat ympärilleen pysyviä, luotettavia ihmissuhteita sekä positiivisia ko-

kemuksia ja hyväksytyksi tulemisen tunnetta. He arvostavat samaa kokeneiden nuorten vertaistuen lisäksi myös sitä sosiaalisen tuen verkostoa, johon kuuluvat muut kaverit sekä nuorelle tärkeät ja läheiset ihmiset. Nuorille on tärkeää saada koulutus ja työpaikka sekä olla osana itselle tarkoituksellista toimintaa ja saada riittävä toimeentulo. (Törrönen ym. 2018, 91.)

Sijaishoitoon tulleelle lapselle ja nuorelle pyritään aluksi korostetusti viestittämään sekä sanoin että teoin hänen asemaansa nimenomaan lapsena eikä huolenkantajana. Häntä autetaan tulemaan riippuvaiseksi uusista hoitajistaan. Tämä prosessi vaatii kunkin lapsen ja nuoren kohdalla aikaa ja kärsivällisyyttä. Kun hän huomaa rutiinien sekä järjestyksen saapuneen elämäänsä ja asioiden ympärillään hoituvan, alkaa kiintyminen näiden ulkopuolisten asioiden lisäksi myös järjestystä ylläpitäviin aikuisiin. Ruoan tarjoaminen on yksi tärkeimmistä keinoista auttaa lasta emotionaaliseen tunne- ja riippuvuussuhteeseen, koska siihen liittyy paljon kokemuksia varhaisesta vuorovaikutussuhteesta. Ruokaa ei tule käyttää rangaistuskeinona. Terapian lisäksi huostaanotetun lapsen ja nuoren kehityksellisiä vaurioita korjataan normaalien arki-rutiinien avulla sijaishoitopaikoissa, jossa pyritään terapeutiseen tai hoidolliseen lähestymistapaan. Lapsen tulee saada kokea itsensä merkitykselliseksi sekä rakastetuksi. (Tuovila 2008, 54–55.)

Terapeutiseen toimintaan kuuluu olennaisena osana asioista ja tunteista puhuminen. Näihin kuuluvat myös hoitavan osapuolen tunteet ja niiden nimeäminen lapselle tai nuorelle. Sijoitukseen johtaneista syistä on tärkeä puhua, jotta eron aiheuttamaa traumaa saataisiin nopeasti lievennettyä. Terapeutin työ on vaativaa, mutta tehokainta, kun sijaishoitoon johtanut tilanne saadaan käsiteltyä mahdollisimman tuoreeltaan. Lapsen kipukohtia korjataan verbaalisesti. Näin ne saavuttavat hänen tietoisuutensa, ja hän saa pikkuhiljaa käsityksen siitä, miten ja miksi hän näihin kipukohtiin reagoi. Sijaishoitoon tullut nuori voi aluksi käyttäytyä ikäistään nuoremman lapsen tavoin, koska hän todennäköisesti kaipaa varhaislapsuudessa vaillinaiseksi jäänyttä huolenpitoa. Tämän vuoksi nuorelle asetettavat tavoitteet, rajat ja seuraamukset tulee yksilöllisesti sovittaa nuoren kykyihin. Hän saa vastuuta ja häntä kannustetaan kehitys- ja taitotason edellyttämällä tavalla. Nuoren voi aluksi olla vaikeaa ilmaista, mitä hän haluaa. Häntä hoivaavien aikuisten tehtävänä on auttaa nuorta löytämään ne sanat,

joilla tehdä itsensä ymmärretyksi niin itselle kuin ympärillä oleville. (Tuovila 2008, 57–58, 61.)

Hyväksyvällä katseella ja kosketuksella on valtava merkitys meille kaikille, mutta sitä ne ovat varmasti sijaishoidon alkuvaikeuksien jälkeen myös monelle sijaishoidossa olevalle. Nuori voi halauksen sijaan esimerkiksi pyytää hieromaan niskaansa tai olkalihaksiaan, ja näin hienovaraisesti ilmaista kosketuksen ja fyysisen hoivan tarvetta. Tämän vuoksi hoivaavien aikuisten on hyvä löytää turvallisia tapoja koskettaa ja pitää nuorta hyvänä. Näin saadaan luotua nuoreen uudenlainen yhteys sekä päästään käsittelemään kipeitäkin tunteita ja muistoja. (mt., 60.)

7 TYÖN TOTEUTUS

Idea opinnäytetyöhön tuli Päivi Vahvaselkä-Valkoselta, kun hän vielä toimi sijaisvanhempana Kaarinan SOS-Lapsikylässä. SOS-lapsikylässä oli jo tuolloin käytössä nuorten itsenäistymistä koskeva opas, jota emme kuitenkaan ottaneet oman työmme malliksi, sillä halusimme luoda kokonaan uuden, itsemme näköisen ohjeistuksen. Päivi kysyi ensin Virpi Rantalalta halukkuutta osallistua opinnäytetyön laadintaan, jolloin Taru Wester innostui myös asiasta. Virpi toimi tuolloin eräässä sijaishuoltoyksikössä. Taru lähti mukaan, koska sosiaalipalveluiden piiriin liittyvä aihe kiinnosti kovasti ja sopi erinomaisesti nuorisotyöhön suuntautuvalle yhteisöpedagogiopiskelijalle.

Alun perin työn tilaajia piti olla kaksi, joista jäi jäljelle Merikratos Oy. Toinen tilaaja jäi matkan varrella pois kyseisessä lastensuojelulaitoksessa tapahtuneiden organisatoristen muutosten vuoksi. Merikratos Oy tilasi päivitetyn itsenäistymissuunnitelman ja -oppaan auttamaan ja jäsentämään laitoshuollossa kasvaneiden, itsenäistymisvaiheessa olevien nuorten parissa työskentelevien ohjaajien työtä. Mietimme opinnäytetyön suunnittelua ja työnjakoa työkokemuksiemme pohjalta. Taru Wester alanvaihtajana panosti erityisesti teoriapohjaan sekä nuoruuden laaja-alaiseen tarkasteluun elämänvaiheena. Taru pääsi tutustumaan lastensuojelun suuntaviivoihin suorittaessaan opintoihin kuuluvan työharjoittelujakson yhdessä Merikratos Oy:n Aapeluskodeista kesä-heinäkuussa 2018. Päivi Vahvaselkä-Valkosen tehtäväksi jäi tuoda mukaan käytännönläheistä pohdintaa siitä, miten sijaishuollossa kasvaneiden nuorten kasvun ja

kehityksen haasteet sekä yksilölliset tarpeet tulisi ottaa huomioon itsenäistymissuunnitelman suunnittelussa. Keskinäinen työnjako ei ole kuitenkaan ollut mitenkään tiukkarajainen.

Opinnäytetyön toteutuksessa tapahtui kuitenkin lokakuun 2018 aikana muutos, kun kolmesta opiskelijasta kaksi jatkoi yhdessä sen työstämistä ja loppuun saattamista. Virpi Rantala siirtyi tekemään omaa, erillistä opinnäytetyötään, jossa hän voi kuitenkin niin halutessaan hyödyntää, tutkia ja arvioida tämän opinnäytetyön tuloksia ja päätelmiä. Tämän vuoksi jätimme tästä opinnäytetyöstä pois hänen laatimansa osuudet, joihin kuului muun muassa tutkimukseen liittyvän toiminnallisen työpajan askarteluosuus. Käsitlemme tässä opinnäytetyössä työpajassa toimitettujen kyselylomakkeiden sekä teemahaastattelujen kuvaukset tuloksineen sekä sovitun itsenäistymissuunnitelman ja -oppaan toteutus ja toimitus tilaajalle.

7.1 Kehittämistyön menetelmät

Tutkimuksen yhtenä laadullisena menetelmänä voidaan pitää osallistavaa havainnointia eli toimintatutkimusta, jossa tutkija pyrkii kiinteästi yhdessä kohdeyhteisön jäsenten kanssa muun muassa ratkaisemaan havaittuja ongelmia, ja myös saavuttamaan yhdessä asetettuja tavoitteita ja päämääriä (Vilka 2011, 68–69). Tämän pyrkimyksen toteutimme toiminnallisena työpajana. Lisäksi hyödynsimme toisen opinnäytetyön tekijän havaintoja ja kokemuksia itsenäistyvien nuorten parissa työskentelystä sijaisvanhemmuuden aikana. Toinen opinnäytetyön tekijöistä pääsi näkemään Aapeluskodin toimintaa työharjoittelussaan ja sen jälkeen jatkuneissa erikseen sovituisissa sijaisuudessa oman työnsä ohella.

Teemahaastattelu on yksi laadullinen kenttätömenetelmä. Teemoista ja niiden alateemoista voidaan keskustella varsin vapaasti, mutta kuitenkin käsiteltävän aihepiirin sisällä. Tutkittaviksi valitaan henkilöitä, joilta uskotaan parhaiten saatavan kiinnostuksen kohteena olevaa aineistoa. Tutkimuksen aineisto voi muodostua pelkästään haastatteluista. (Vilka 2011, 60–61; Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto 2018.) Teemahaastatteluista tarkemmin lisää tuonnempana.

Kuvio 2. Tutkimuksellisen kehittämishankkeen eteneminen (Ojasalo ym. 2009, 24)

Käytimme opinnäytetyössämme enimmäkseen kvalitatiivisia tutkimusmenetelmiä, joista keskeisen roolin saivat edellä mainittu teemahaastattelu sekä toiminnallinen työpaja. Teimme näiden lisäksi myös survey-kyselyt, jotka suuntasimme sekä sosiaalityöntekijöille, nuorten omaohjaajille että itsenäistymisvaiheessa oleville ja jo itsenäistyneille nuorille. Näin ollen mukaan tuli myös kvantitatiivinen tutkimusmenetelmä. Tutkimus koostui sekä survey-kyselyistä että haastatteluista, johon kokonaisuudessaan osallistui yhteensä viisi omaohjaajaa, kaksi itsenäistymisvaiheessa olevaa nuorta, viisi jo itsenäistynyttä nuorta sekä kaksi sosiaalityöntekijää. Otoksesta ei näin ollen syntynyt numeerisesti kovinkaan suurta, jolloin voidaan miettiä, voidaanko sitä enää määrällisenä menetelmänä pitää. Tämän vuoksi käytimme pääasiallisesti laadullisia tutkimusmenetelmiä. Joillekin tutkimuksille on tyypillistä, että molempia menetelmiä käytetään samassa tutkimuksessa, sillä ne kuvaavat ja selittävät tutkimuskohteita eri tavoin. Teemahaastattelut pidimme toiminnallisen työpajan yhteydessä sekä edellä mainituille nuorille että omaohjaajille. Annoimme yhdeksälletoista sosiaalityöntekijälle tilaisuuden osallistua tutkimukseen Webropolin välityksellä toimitetun survey-kyselyn kautta. He eivät osallistuneet haastatteluihin. Kyselylomakkeet löytyvät opinnäytetyön lopussa olevista liitteistä.

Laadullisessa eli kvalitatiivisessa tutkimuksessa pyritään ymmärtämään tutkimuksen kohteeksi valittua ilmiötä sekä selvittämään sen merkitystä tai tarkoitusta. Laadullisille tutkimuksille on tyypillistä, että niissä tutkittaville ilmiölle ei ole olemassa tarkkoja selityksiä eikä näin ollen valmiita ennakko-oletuksiakaan. Tutkija voi myös käyttää työnsä apuna työhypoteeseja eli omia arvauksia tutkimuksen tuloksista, joita voidaan mahdollisuuksien mukaan myöhemmin hyödyntää kvantitatiivisessa eli määrällisessä tutkimuksessa. (Alasuutari 2011, 53, 237.) Määrällisellä analyysillä pyritään puolestaan selvittämään erilaisten numeroiden ja tilastojen avulla muun muassa ilmiöiden syy-seuraussuhteita, niiden välisiä yhteyksiä tai ilmiöiden esiintymistä ja yleisyyttä (Jyväskylän yliopisto 2015).

Laadullisessa tutkimuksessa on yleistä, että tutkimusongelma saattaa kentällä tehtävän työn edetessä muuttua. Myös valittavat tutkimusmenetelmät muotoutuvat lopullisesti vasta kentällä saatujen kokemusten myötä. Tavallisimpia kenttätömenetelmiä ovat havainnointi ilman varsinaista osallistumista sekä osallistuva havainnointi. Näiden lisäksi on vielä kaksi muuta osallistumisastetta, joista ensimmäinen on piilohavainnointi ja toinen osallistava havainnointi eli toimintakertomus. Osallistuvassa havainnoinnissa vuorovaikutus tapahtuu pitkälti tutkimuksen kohteiden ehdoilla. (Vilkkä 2011, 22, 24, 49, 52.) Osallistuvassa havainnoinnissa tutkija osallistuu tutkittavien ehdoilla heidän toimintaansa. Usein tutkija pyrkii havainnoitavan ryhmän jäseneksi ja jakamaan elämäkokemuksia ryhmän jäsenten kanssa. Oleellista on kerätä kehittämistehtävän kannalta merkityksellisiä havaintoja. (Hirsjärvi ym. 2013, 215–216.) Toisella tämän opinnäytetyön tekijöistä olisi ollut mahdollisuus tehdä nuoren itsenäistymisasioihin liittyvää havainnollista tutkimustyötä tilaajan luona viiden viikon työharjoittelujaksolla. Tämä havainnointityö jäi itsenäistyvän nuoren osalta kuitenkin olemattomaksi, sillä yksiköstä oli juuri ennen työharjoittelun alkamista itsenäistynyt kaksi nuorta. Tässä yksikössä vanhin oli vasta 12-vuotias, joten hänen kohdallaan itsenäistymisasioiden käsittely ei vielä ollut alkanut. Hänen kanssaan itsenäistymisen alkeita harjoiteltiin antamalla sovittu viikkoraha, jonka vastaanottaja sai itsenäisesti käyttää. Myös vastuun kantamista harjoiteltiin niin, että väärinteon laadusta ja laajuudesta ensin keskusteltiin ja tämän jälkeen siitä määrättiin seuraamus. Se oli useimmiten PlayStation-pelijaan peruminen tai aikaistettu nukkumaanmeno aika. Vakavam-

missa tapauksissa tekijä joutui korvaamaan osan teosta koituneen vahingon kustannuksista omista rahoistaan. Yleisesti ottaen kaikki lapset iästä riippumatta otettiin yksitellen tai pareittain mukaan yhteisille ruokaostoksille. Ruoanlaittoon sai halutessaan osallistua, ja kerran viikossa kaikki lapset osallistuivat ainakin oman huoneensa siistimiseen.

7.2 Tutkimuksen eettisyys

Tutkijan on tutkimusta aloittaessaan hyvä lähteä siitä olettamuksesta, että tutkittaviksi kohdistuvat kokevat hänet vaivaksi tai jopa uhkaksi. Tällaiset epäluulot on syytä pyrkiä avaamaan ja minimoimaan, jotta voidaan ryhtyä molemminpuolisesti toimivaan sekä tulokselliseen työhön. Tutkimuksessa käytettävät menetelmät saattavat joskus vaikuttaa eettisesti arveluttavilta. Usein eettinen ongelma muodostuu siitä, miten pitkälle ja millä tavoin tutkija voi tutkimuksessaan esiintyä muussa kuin tutkijan roolissa. Toinen eettinen kysymys kenttätutkimuksessa herää silloin, kun tutkija ilmaisee tutkimukseen liittyvän kiinnostuksensa kohteen. Tämä voi aiheuttaa kiinnostuksen syytä tarkemmin tietämättömälle ihmetystä ja vastustusta siinä määrin, ettei hän halua osallistua tutkimukseen. (Vilka 2011, 114.) Kerroimme tilaajalle heidän kanssaan 12.7.2018 pidetyssä tapaamisessa käyttämistämme tutkimusmenetelmistä, jolloin sovimme laatimiemme työpajakutsujen sekä kyselylomakkeiden lähettämistä asianomaisille. Molemmat toimitettiin eteenpäin nuorten parissa työskentelevien omaohjaajien kautta, jolloin he saivat annettujen kriteerien perusteella päättää keitä työpajaan kutsuvat. Työpajaan osallistuneet nuoret saivat tietää työpajan sisällöstä paikalle tultuaan. Kaikki paikalla olleet omaohjaajat ja nuoret osallistuivat niin kyselyiden täyttämiseen kuin haastatteluihinkin.

Tarun tilaajan luona suoritettujen työharjoittelun yhteydessä tehty havainnointi sujui jouhevasti. Aapeluskodin työntekijät ottivat hänet vastaan kuin hän olisi aina ollut yksi työntekijöistä. Talon asukkaat ihmettelivät hetken uutta henkilöä, mutta tottuivat uusiin kasvoihin melko nopeasti. Tämä myös siksi, että Aapeluskodit ottavat usein työharjoitteluun etenkin sosiaali- ja terveystieteiden opiskelijoita. Harjoittelijat tuovat osaltaan tervetullutta vaihtelua, mutta voivat myös jossain määrin lisätä niin Aapeluskodien asukkaiden kuin henkilökunnan psyykkistä raskautta.

Tutkimusluvan saaminen tutkimuksen kohteilta voi monesti tapahtua epävirallisesti. Yksinkertaisimmillaan asia hoituu selvittämällä tutkimuksen luonne ja sen tarkoitus mahdollisimman tarkasti kaikille niille, joiden on suunniteltu tutkimukseen osallistuvan. Tämän jälkeen jokainen päättää itse, osallistuuko hän tutkimukseen vaiko ei. (Vilkkä 2011, 115.) Näin menettelimme tässäkin tutkimuksessa, jossa tiedotimme kyselyyn osallistuville nuorille ja omaohjaajille asiasta niin kirjallisesti kuin suullisesti ja pyysimme heidän suostumuksensa osallistumiseen. Ainoastaan sosiaalityöntekijöille lähettämämme kyselyn tiedote- ja suostumuskirjeineen toimitimme vain kirjallisessa muodossa.

Osallistuvassa havainnointitutkimuksessa ja toimintatutkimuksessa tutkijan asemaan saattaa liittyä useita akuutteja eettisiä ongelmia. Tutkijan on tärkeää luoda tutkittaviin mahdollisimman syvä luottamus, jotta hänen kaipaamansa tiedon saanti helpottuisi. Tämä asettaa tutkijan hankalaan asemaan. Mitä enemmän tutkijaan luotetaan, sitä enemmän hän saa kuulla asioita, jotka kerrotaan hänelle uskottuna eikä niinkään tutkijana. Tutkittavien elämään osallistuminen voi myös paljastaa asioita, joihin esimerkiksi tutkimuksen ulkopuolella olevien viranomaisten pitäisi ehdottomasti puuttua. Tutkimukselle voi joskus aiheutua enemmän vahinkoa kuin hyötyä siitä, että tutkijalla on voimakas halu auttaa tutkittavia. (mt., 115–116.) Eettiset kysymykset voivat joskus todella koetella tutkijan omaatuntoa. Hänen on punnittava kykyään määritellä oikea ja väärä sekä harkittava tutkimuksen kannalta ratkaisevat valinnat. Emme tässä tutkimuksessa kokeneet luottamuspulaa, vaan saimme tilaajalta tutkimuksemme kannalta tarvitsemamme avun ja tiedot. Tilaajalle tehdyn työharjoittelun aikana toinen opinnäytetyön tekijöistä sai myös mahdollisuuden tehdä kirjauksia lastensuojelurekisteriin sekä päästä tutustumaan asukkaiden taustatietoihin.

Vaikka tutkimuksen kohteet eivät kieltäisikään tutkijan osallistumista tai tilanteen havainnointia, voidaan silti aina pohtia tutkimuksen eettistä oikeutusta. Onko tutkijan mahdollista saada luotettavaa tietoa siten, että eettiset ongelmat ovat mahdollisimman pienet? Havainnoinnin sijaan voitaisiin esimerkiksi toteuttaa haastattelu, jossa tutkitavalle jää enemmän mahdollisuuksia vaikuttaa ja suojata yksityisyyttään. Toisaalta voidaan ajatella, että havainnoimalla eettisesti arveluttavaa asiaa tavoitellaan laajempaa yleistä etua, jolloin tunkeutuminen tutkittavan yksityisalueelle koetaan oikeute-

tuksi. Jälleen tullaan sen kysymyksen äärelle, miten pitkälle valitussa tutkimusmenetelmässä voidaan edetä, jotta ei yleiseen etuun vedoten loukattaisi tutkittavan henkilön oikeutta yksityiselämään. Erityistä huomiota tutkimuksen etiikkaan tulee kiinnittää silloin, kun tutkijan ja tutkittavien välinen sosiaalinen asema on tutkijan itsensä hyväksi huomattavan suuri. (Vilkkä 2011, 118.) Tämän vuoksi erityisesti lasten parissa tehtävä tutkimustyö edellyttää tutkijalta erityistä varovaisuutta, hienotunteisuutta sekä eettisten käytäntöjen hyvää tuntemusta ja noudattamista. Tämän opinnäytetyön tekijät tutustuivat Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) ohjeistamaan hyvään tieteelliseen käytäntöön (HTK) ja noudattivat ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettisiä suosituksia. Lähdeluettelo on kirjattu linkit näistä ohjeista.

Eettisiä haasteita liittyy joskus myös siihen, missä muodossa kentältä saatua tietoa ja kenttäkuvauksia raportoidaan. Jos on aihetta epäillä, että jotkut kuvaukset voisivat saattaa kohteet halveksunnan, vihan tai pilan kohteiksi, tulee raportointitapaa tarkkaan harkita. Tutkijalla on eettinen vastuu siitä, että tutkimusmuistiinpanoja käytetään vain siihen tarkoitukseen, josta tutkittavat ovat tietoisia. (mt., 118, 119.) Säilytimme koko tutkimuksemme ajan siihen liittyvää aineistoa ainoastaan opinnäytetyön tekijöiden hallussa. Hävitämme aineiston tutkimuksen päätyttyä.

Tutkimusta voidaan virallisesti kutsua tutkimukseksi vasta siinä vaiheessa, kun se on julkaistu ja toisten saatavilla. Tutkittavat saattavat joskus katua tutkimukseen osallistumisestaan, minkä seurauksena he voivat pyrkiä estämään tutkimusraportin julkaisemisen. Tutkimusraportin julkaisematta jättäminen voi olla eettisesti oikein etenkin silloin, kun tutkija tai muu taho arvioi tutkimustulokset virheellisiksi ja kaiken kaikkiaan epäonnistuneeksi. Tutkijan pitäisi tutkimuksen riittävän pitkälle edettyä pystyä ennakkoimaan tutkimuksen julkistamiseen liittyvät seikat sekä keskeyttää tutkimus, jota ei olekaan tarkoitus julkaista. (mt., 120.)

7.3 Kohderyhmille suunnatut kyselyt

Kuten edellä jo mainittiin, laadimme kyselylomakkeet Aapeluskotien omaohjaajille, itsenäistyville ja jo itsenäistyneille nuorille sekä Aapeluskotien kanssa toimiville sosiaalityöntekijöille. Pyrimme muokkaamaan kyselylomakkeiden sisällön sellaiseksi, että niistä saisi mahdollisimman hyvän käsityksen siitä, millainen toimivan itsenäistymis-

suunnitelman sisällön tulisi vastaajien mielestä olla. Tutkimukseen osallistuneet nuoret ja omaohjaajat saivat kyselylomakkeet vastattavikseen 21.8.2018 järjestetyssä työpajassa. Sosiaalityöntekijät täyttivät omat kyselynsä Webropolin välityksellä sen jälkeen, kun kanssamme yhteistyötä tehneet omaohjaajat lähettivät heille toimittamamme Webropol-kyselylinkin valitsemilleen yhdeksälletoista sosiaalityöntekijälle.

Kaikki työpajassa olleet viisi omaohjaajaa, kaksi itsenäistymisvaiheessa olevaa nuorta ja viisi jo itsenäistynyttä nuorta täyttivät kyselylomakkeet. Työpajan jälkeen otimme yhteyttä yhteen omaohjaajaan, koska hän ei ollut todennäköisesti epähuomiossa vastannut yhteen kysymykseen. Tunnistimme vastaajan käsialan perusteella, koska muita tunnistetietoja ei ennalta sovitun käytännön mukaan ollut.

Kyselylomakkeiden hiomiseen meni melkoisesti aikaa eikä niiden sisältö ehkä kaikkienensa ollut täysin loppuun asti mietitty. Opinnäytetyön laatijoilla oli myös hieman erilaisia näkemyksiä siitä, mitä niiden avulla haluttiin tuoda esiin ja millaiset kysymykset olisivat mahdollisimman tulokselliset.

7.4 Teemahaastattelut

Pidimme nauhoitettavat ryhmähaastattelut työpajan yhteydessä, jossa saimme haastateltaviksi viisi omaohjaajaa, kaksi itsenäistymisvaiheessa olevaa nuorta sekä viisi jo itsenäistynyttä nuorta. Jaoimme nuoret ja omaohjaajat niin, että molemmat osapuolet vastasivat omana ryhmänään kysymyksiimme. Myöhemmin 11.9.2018 pidetyssä tapaamisessa keskustelimme omaohjaajien kanssa työpajan sisällöstä sekä ideoista, joita työpajan perusteella meille oli syntynyt. Tästä tilaisuudesta teimme ainoastaan kirjalliset muistiinpanot.

Toteutimme haastattelut valitun aihepiirin mukaan teemahaastatteluina, joissa kysymykset eivät noudata tarkkaa järjestystä ja muotoa. Tiedonkeruumuotona haastattelujen etuna voidaan pitää niiden joustavuutta ja säädettävyyttä vallitsevan haastattelutilanteen mukaan. (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2013, 205, 208.) Teemahaastattelun tarkoitus on keskustelunomaisella tavalla tutkia ja kerätä aineistoa tietystä aihepiiristä ja teemoista, ja saattaa tutkittava aihe ja kysymykset tutkittavaan muotoon hyvin harkittujen, teemaan liittyvien kysymysten avulla. Menetelmänä teemahaastattelu edellyttää tutkijalta hyvää perehtyneisyyttä käsiteltäviin asioihin. Teemahaastattelussa jätetään tilaa myös vapaalle puheelle. Tutkittaville annetaan myös tilaa tehdä

omia tulkintoja ja laajentaa keskustelua alateemoihin. Kaikkien haastateltavien kanssa ei siis välttämättä käsitellä teema-alueita samalla tavoin ja yhtä laajasti. (Yhteiskuntatieteellinen tietovarasto 2018.)

Opinnäytetyömme teemahaastattelurungon pääteemat liittyivät laitossijaishuollossa kasvavien nuorten omaohjaajille suunnatuissa kysymyksissä itsenäistymissuunnitelman sisältöön, laajuuteen ja toteuttamistapaan. Nuorille suunnatussa teemahaastattelussa kysyimme nuorten näkemyksiä siitä, millainen on hyvä itsenäistymissuunnitelma ja miten he ovat kokeneet yhteistyön omaohjaajan ja sijoittavan kunnan sosiaalilyöntekijän kanssa. Tarkoituksena oli saada esiin niin omaohjaajien kuin nuorten itsensä näkemyksiä ja kehittämissuunnitelmia. Analysoimme haastatteluaineistoa syventävänä osana kokonaistutkimusta, ja tarkastelimme sitä hyvinkin käytännönläheisestä näkökulmasta. Miten laatisimme omaohjaajien sekä nuorten kehitysehdotusten pohjalta tarkoituksenmukaisen itsenäistymissuunnitelman ja -oppaan? Meillä oli joitakin alkuoletuksia jo ennen tutkimusta, mutta pyrimme myös aineistolähtöiseen tarkasteluun. Lähtökohtamme oli se, että tunne-elämän haasteet ja erityisesti kiintymyssuhdehäiriöistä johtuva kiinnittymättömyys on otettava huomioon riskitekijänä, kun laitossijaishuollosta itsenäistyvä nuori kohtaa aikuisen elämän haasteet. Tämä oli mielestämme tärkeää itsenäistymissuunnitelman yksilöllistä suunnittelua silmällä pitäen. Teemahaastatteluissa nousi esiin uusia seikkoja, jotka vaativat lisätarkastelua itsenäistymissuunnitelman ja -oppaan suunnittelussa. Omaohjaajat toivat julki muun muassa avuttomuutensa ja keinottomuutensa tilanteessa, jossa nuori ei motivoitu eikä sitoudu itsenäistymissuunnitelmaan. Nuoria haastatellessamme havaitsimme, että heillä ei juurikaan ollut toiveita tai muutosehdotuksia nykyisiin käytäntöihin. Saimme sellaisen vaikutelman, että heillä kyse oli ainakin osin tottumattomuudesta ajatella itsenäistymisasiota muinakin kuin vain arkielämän hallintataitoina. Teemahaastattelujen toteuttaminen ryhmähaastatteluna oli tietoinen valinta, jolla pyrimme saamaan aikaan vilkasta keskustelua. Tämä näyttikin toteutuvan omaohjaajien ryhmässä.

Nuoret sen sijaan juttelivat aika ajoin vierustoverin kanssa omista asioistaan eivätkä seuranneet teemaan liittyvää keskustelua. Kuten Hirsjärvi & Hurme (2015) viittaavat emme kenties täysin onnistuneet saamaan nuoria vakuuttamaan siitä, että olemme kiinnostuneet juuri heidän asioistaan, ja että kunnioitamme heidän näkemyksiään (Hirsjärvi & Hurme 2015, 132).

Haastatellut nuoret näyttivät haastattelutilanteessa olevan yksimielisiä siitä, että heidän itsenäistymisasiotaan hoidetaan, tai oli aikoinaan hoidettu hyvin. Heidän mielestään käytetyt menetelmät olivat toimivia, eivätkä he tehneet niihin korjausehdotuksia. Omaohjaajien ajanpuute sekä ohjaajien vaihtuvuus olivat kuitenkin asioita, jotka voivat jonkin verran vaikeuttaa itsenäistymisharjoittelua. Yllättävien tilanteiden sekä lastensuojelutyön hektisyyden vuoksi itsenäistymisasiaille varattu aika saattoi silloin tällöin lyhentyä tai jopa peruuntua.

Omaohjaajat kritisoivat sitä, ettei heitä oltu työsuhteen alussa riittävästi perehdytetty nuorten itsenäistymisasioiden hoitamiseen, eikä heillä ollut käytössään yhtenäistä virallista itsenäistymismateriaalia. Osa haastateltavista omaohjaajista oli uusia työntekijöitä, joten heille ei Aapeluskodissa työskennellessään ollut vielä tullut tilaisuutta hoitaa itsenäistyvän nuoren asioita. Omaohjaajat toivat myös esille sen, että jokainen itsenäistytvä nuori on oma persoonansa. Nuorten lähtökohdat, omaksumiskyky ja motivaatiotaso harjoitella itsenäistymistaitoja vaihtelevat omaohjaajien kuvauksen mukaan innokkuudesta täydelliseen välinpitämättömyyteen.

Pohdimme itsenäistymissuunnitelman ja -oppaan sisältöä ja laajuutta yhdessä Aapeluskotien ohjaajien kanssa ennen työpajailtaa pidetyissä tapaamisissa, jotka järjestimme 3.6.2018 ja 12.7.2018. Näissä tapaamisissa omaohjaajat toivoivat nuoren tilanteen alkukartoitusta ennen varsinaista itsenäistymisharjoittelua: mitä vahvuuksia nuorella on, mitä hän jo osaa, entä mihin tarvitsee tukea ja harjoittelua. Ohjaajat toteivat, että tärkeimpiä asioita ovat opiskelu ja työ, arkielämän hallinnan taidot: rahatalous, kodinhoito ja henkilökohtainen hygienia. Sukulais-, ystävä- ja vertaistukiverkostojen ja harrastusten, fyysisen ja psyykkisen hyvinvoinnin sekä sosiaalisten taitojen merkitys nousi myös useamman kerran esiin. Itsenäistymisharjoittelun ja jälkihuollon haasteellisimmiksi asioiksi ohjaajat kokivat ristiriidan aikuisen tarjoaman hoivan ja huolenpidon tarpeen ja nuoren omatoimisuuden ja vastuunkannon välillä. Myös tietyt siirtymät kuten harjoittelusta itsenäiseen asumiseen koettiin liian jyrkiksi. Omaohjaajan työvuorosuunnittelussa nuorelle varattu aika miellettiin sekä itsenäistymisharjoittelun että jälkihuollon osalta riittämättömäksi. Tähän tilanteeseen toivottiin apua esimerkiksi leireistä ja muista luovista menetelmistä, työvuorosuunnittelun kehittämiseksi.

sestä sekä palavereista, joissa käsiteltäisiin kerrallaan vain yhden nuoren asioita. Aapeluskotien nuorten omaohjaajat toivovat nuoren itsenäistymissuunnitteluun entistä parempaa ennakkointia ja aikataulutusta.

"Omaohjaajille ja nuoren herättelyyn vois olla jo aiemmin jotain. Vaikka iso plakatti toimiston seinälle."

Ohjaajien ryhmähaastattelussa toistuivat aiempien tapaamisten teemat. He toivovat yhtenäisiä itsenäistymissuunnitelmia ja -oppaita, joita kaikki Aapeluskotien yksiköt ja työntekijät sitoutuisivat noudattamaan. Myös itsenäistymisharjoittelun ja jälkihuollon jyrkäksi koettu nivelkohta herätti keskustelua. Sekin herätti huolta, siirtyykö tieto itsenäistymisharjoittelussa tehdystä työstä tilanteessa, jossa jälkihuolto ei ole Aapeluskotien tuottamaa.

"Perusasiat olis kaikille samat. Vapaus olis siinä, missä vaiheessa kunkin nuoren kanssa otetaan asiat haltuun."

"Nuori mukaan suunnitteluprosessiin."

"Sit se, missä jälkihuolto on. Vois kertoa, mitä meillä on ehditty tehdä."

Nuorten omaohjaukseen toivottiin ohjaajaparityöskentelyä sekä dokumentoinnissa yhtenäisiä käytäntöjä niin, että kulloinkin työvuorossa olevat työntekijät tietäisivät, mitä jokaisen nuoren itsenäistymissuunnitelmasta on sovittu. Ohjaajat totesivat myös, että työvuorosuunnittelussa ei oteta riittävästi huomioon itsenäistyvien ja sijaishuollossa olevien nuorten yksilöllisen ohjauksen ja siihen liittyvän aikaresurssin tarvetta.

"Ohjaajapari on ainaki meillä. Se on hyvä."

"Jälkihuollossa on se kaks tuntia viikossa. Se on liian vähän."

Luovien ja toiminnallisten menetelmien käyttö yhdessä itsenäistyvien ja jälkihuollossa olevien nuorten kanssa saivat omaohjaajilta kannatusta.

"Mä tykkäsin kovasti siitä leiriajatuksesta. Jos ois vaikka ennen itsenäistymisharjoittelua sellanen niiku siirtymäriitti."

”Vois lähteä siitä, mistä nuori tykkää. Omaohjaajan aikaa vois käyttää muuhunkin kuin vaan mennä syömään jonnekin. Vois vaikka urheilla tai mennä kokkauskurssille.”

Mitä omaohjaaja voi tehdä tilanteessa, jossa nuori ei sitoudu itsenäistymissuunnitelmaan? Tämän kysymyksen omaohjaajat kokivat haasteelliseksi:

”Tilanne voi olla monimutkainen. Voiko siihen ollakaan mitään yleispätevää ohjeistusta?”

Nuorten ryhmähaastattelussa nousi esiin tyytyväisyys omaohjaajaan, jonka apuun ja tukeen nuoret kokivat voivansa luottaa. Kiitosta saivat myös ne sosiaalityöntekijät, jotka kohtasivat nuoren yksilönä, keskittyivät hänen asioihinsa ja ottivat hänen mielihiteensä huomioon. Kritiikkiä tuli välinpitämättömiksi koetuista tai alati vaihtuvista sosiaalityöntekijöistä.

”Jos sillä on kiire, tai se ei vaan välitä mun asioista. Jos se on uusi eikä tiedä mun ajatuksia eikä ota niitä huomioon.”

”Omaohjaaja autto. Sille voi mennä kertomaan, jos sossun kaa ei asiat hoitunu.”

Itsenäistymissuunnitelmaa nuoret pitivät ”ihan hyvänä asiana”. Vaikutti siltä, että heidän oli työpajatilanteessa jonkin verran haasteellista esittää ajatuksiaan ja toiveitaan etenkin itsenäistymissuunnitelman sisältöjen ja toteutuksen suhteen. Aapeluskotien ohjaajat totesivat, että tähän vaikutti varmasti se, että nuorille laatimamme kutsukirje jäi Aapeluskotien henkilökunnalta lähettämättä. Nuoret kutsuttiin paikalle lyhyellä aikataululla ja kiireisesti valmisteltuina.

7.5 Tutkimustulokset

Nuorille suunnatut kyselyt

Kyselyissä oli niin väittämiä kuin avoimiakin kysymyksiä. Emme kuitenkaan kysyneet nuorten sukupuolta, ikää tai sijoituspaikkakuntaa, koska emme katsoneet niitä relevanteiksi seikoiksi tiedonkeruumme kannalta. Tarkoitus oli koota oleellista tietoa nuorille toimitettavaa itsenäistymissuunnitelmaa ajatellen. Avoimissa kysymyksissä tiedustelimme, millaisissa arjen taidoissa nuoret vielä tarvitsevat harjoittelua ja tukea, ja

mitkä asiat he jo kokevat hallitsevansa. Kyselyyn vastasivat kaikki toiminnalliseen työpajaan 21.8.2018 osallistuneet Aapeluskodeissa sillä hetkellä itsenäistymisvaiheessa olleet nuoret, joita tuli tilaisuuteen kaksi.

Tähän samaan tilaisuuteen otti osaa myös viisi Aapeluskodeista jo itsenäistynyttä nuorta, joille suunnatut kysymykset olivat pääosin samat kuin itsenäistymisvaiheessa olevien nuorten vain sillä erolla, että niissä käytettiin mennyttä aikamuotoa. Kysymyksen 16. aikamuoto oli jäänyt epähuomiossa preesensiin. Eräs nuorista huomasi näin käyneen, joten totesimme yhteisesti, että kysymyksen aikamuoto on virheellinen. Kysyimme itsenäistyneiltä nuorilta myös opiskeluun ja työelämään liittyvät kysymyksiä, joista tuonnempana lisää.

Kyselyiden arviointiasteikko avoimia kysymyksiä lukuun ottamatta oli seuraava

1 = täysin eri mieltä

2 = jokseenkin eri mieltä

3 = jokseenkin samaa mieltä

4 = täysin samaa mieltä

5 = en osaa sanoa

Käytimme yllä olevaa arviointiskaalausta kaikille nuorille ja omaohjaajille suunnatuissa kyselyissä, joissa arviointi "en osaa sanoa" jätettiin skaalauksen viimeiseksi (5) valintavaihtoehdoksi. Sosiaalityöntekijöille sen sijaan arviointi "en osaa sanoa" siirrettiin skaalan keskelle (3), johon se useimmiten on kyselyissä sijoitettu. Tämä myös siksi, että nuorille suunnattuja kyselylomakkeita litteroidessamme huomasimme yhden jo itsenäistyneen vastanneen enimmäkseen "en osaa sanoa". Päätelimme hänen erehtyneen arviointiskaalasta, vaikka se oli kyselylomakkeissa heille asianmukaisesti esitelty. Tämä havainto ja vastaajan tunnistaminen nuoreksi, joka teemahaastattelussa esitti kysymyksiä ja vastasi kysymyksiimme toisin kuin kyselylomakkeen vastaaviin kysymyksiin johti siihen, että hänen vastauksensa jätettiin litteroinnissa huomiotta.

Arvioinnille "en osaa sanoa" ei kuitenkaan ole olemassa yksiselitteisiä ohjeita. Tätä vastausta käytetään tavallisesti skaalan lopussa, jolloin sen on todettu keräävän vähemmän vastauksia kuin keskelle sijoitettuna. Joissakin kyselyissä tai kysymyksissä ei vastaavaa vaihtoehtoa käytetä lainkaan, mutta silloin riskinä on joidenkin vastaajien turhautuminen, jos ei skaalasta riittävän mieluista vaihtoehtoa muuten löydy. Lisäsi

riskinä nähdään kyselyissä ilmi tulevien vastausten reliabiliteetin eli mittauksen tarkkuuden vain näennäinen kohoaminen. (Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto 2010.)

Talous

	1	2	3	4	5
Tarvitsen aikuisen tukea kuukausibudjetin laadintaan	2	1	2		1
Osaan hoitaa raha-asiat niin, että rahaa jää säästöönkin		2	4		
Olen lainannut kavereilta rahaa	3	1	2		

Taulukko 2: Nuorten näkemykset taloudenhoitoon liittyen

Nuorten rahan käyttöön ja taloussuunnitteluun liittyvistä taidoista voi omaohjaajalla ja nuorilla itsellään olla hyvinkin erilainen käsitys. Tämä näkyi myös nuorten kuukausibudjetin laadintaa koskevassa tiedustelussa, jossa nuoret olivat enimmäkseen sitä mieltä, ettei aikuisen tuelle ole paljoakaan tarvetta. Nuoret voivat kokea hallitsevansa rahan käytön, vaikka he käyttäisivätkin tulojaan usein kovin impulsiivisesti ja seurauksia miettimättä.

Maksuhäiriöt ovat tällä hetkellä nuorten kohdalla viime vuosiin verrattuna hieman laskemaan päin. Kuitenkin vielä vuonna 2017 kahdeksan prosenttia 18–29-vuotiaista nuorista aikuisista kärsi maksuhäiriöistä. Nuorten maksuhäiriömerkinnöistä suurin osa muodostuu erilaisista kulutusluotoista ja verkko-ostoksista, joita nuoret tekevät mielellään. Maksuhäiriöitä kertyy myös maksamatta jääneistä vuokrista sekä puhelinlaskuista. (Suomen Asiakastieto 2017.) Tähän voivat vaikuttaa nuoren vastuuton toiminta, huonot valinnat sekä puutteelliset talouden hallintaan liittyvät tiedot ja taidot. Ymmärtämättömyys voi johtaa siihen, että nuori tulee huijatuksi. Nuori aikuinen voi velkaantua ikään kuin huomaamattaan, jolloin hänelle voi tulla kiusaus ottaa esimerkiksi pikalaina. (Luukkanen & Raijas 2012, 23.) Tämä pätee yleisesti nuoriin ja nuoriin aikuisiin eikä sinänsä kohdistu yksinomaan laitoshuollossa kasvaneisiin ja itsenäistyneisiin.

Kodinhuolto

Avoimessa kysymyksessä 6 kysyimme, mitä arjen taitoja, kuten siivoaminen, ruoanlaitto ja kaupassa käynti, nuori koki jo itsenäisesti osaavansa ja missä hän ajatteli vielä tarvitsevänsä aikuisen ohjausta. Sekä itsenäistymisvaiheessa olevat että jo itsenäistyneet nuoret kokivat jo hyvin hallitsivat arkiset askareet. Motivaatiota ei kuitenkaan aina löytynyt riittävästi.

“Koen että osasin nämä asiat, mutta en muutettuani kuitenkaan aina tehnyt niitä (laiskuus, välinpitämättömyys).”

Eritoten viranomaisasiointi koettiin useimmiten haasteelliseksi ja tähän nuoret halusivatkin aikuisen tukea.

“Osaan hyvin siivota, tehdä ruokaa ja käydä kaupassa. Tarvitsen vielä ohjausta tärkeiden puheluiden tekeminen kuten esim. Hammaslääkäri aika varaus tai muu kuten kela ja semmoset.”

Hyvinvointi

	1	2	3	4	5
Tiedän mistä ja miten saan varattua esimerkiksi lääkäriajan			2	4	
Tiedän missä ja miten ehkäisyasiat hoidetaan	1			5	
Tiedän mistä saan apua mielenterveyttä askarruttaviin asioihin			2	4	
Tiedän oman kuntani harrastusmahdollisuuksista		1	2	2	1
Olen tietoinen oman kunnan tarjoamista palveluista nuorille		2	3	1	

Taulukko 3: Nuorten näkemykset hyvinvoinnin ylläpitämisen osalta

Kysyimme nuorilta myös muutaman kysymyksen päihteiden käytöstä. Kaksi nuorista kertoi tupakoivansa ja viisi nuorta sanoi käyttävänsä alkoholia. Kaksi itsenäistyneistä nuorista oli oman ilmoituksensa mukaan kokeillut huumeita.

Opiskelu ja työ

Mittasimme kaikilta tutkimukseen osallistuneilta nuorilta heidän tietoisuuttaan tarjolla olevista koulutusmahdollisuuksista sekä koulutukseen hakeutumisesta.

	1	2	3	4	5
Tiedän mistä saan koulutus- tai koulutuspaikkatietoja			1	5	

Taulukko 4: Nuorten tietoisuus koulutustarjontaa koskien

Avoimet kysymykset 20. ja 21. käsittelivät itsenäistyneiden nuorten nykyistä opiskelua ja työelämätilannetta. Neljästä itsenäistyneestä nuoresta aikuisesta yksi oli jo ammattiin valmistunut ja parhaillaan työelämässä. Yksi nuori oli VALMAN kautta hakemassa valmiuksia ammattitutkintoa varten ja loput kaksi olivat parhaillaan kouluttautumassa ammattiin.

Luottamus

Jo itsenäistyneet nuoret vastasivat kyselyn luottamusta käsitteleviin kysymyksiin näin:

	1	2	3	4	5
Uskalsin sijaishuollon aikana puhua omaohjaajan kanssa vaikeistakin asioista ja pyytää häneltä apua		2	2		
Omaohjaajani kuunteli ja otti mielipiteeni huomioon			2	2	
Sosiaalityöntekijä kuunteli ja otti mielipiteeni huomioon		1	1	1	1

Taulukko 5: Nuorten kokemukset luottamuksen rakentamiseen liittyen

Sisällyttimme itsenäistymisvaiheessa olevien nuorten kyselyyn samat yllä olevat luottamusta koskevat kysymykset, joista kahdesta jälkimmäisestä kysymyksestä emme voineet tehdä yksiselitteisiä tulkintoja. Tämä siksi, että nämä kaksi kysymystä oli epähuomiossa sisällytetty samaan kysymyksen sisälle, jolloin itsenäistymisvaiheessa olevalla nuorella ei ollut samanlaista mahdollisuutta arvioida työntekijöiden luottamusta tukevaa työskentelytapaa kuin mitä itsenäistyneillä nuorilla oli.

Yhteenvedon voidaan todeta, että nuoret vastasivat kyselylomakkeissa ja teemahaastattelutilanteessa eri tavoin siihen, miten yhteistoiminta omaohjaajan kanssa on toiminut, ja miten luottamuksellinen suhde nuorten ja omaohjaajien välillä on. Tähän saattoi vaikuttaa se, että nuorten oli helpompi olla kyselytilanteessa rehellisempiä ja

kriittisempiä kuin kasvokkain tapahtuneessa haastattelussa. Jo itsenäistyneiden nuorten tyytyväisyys sosiaalityöntekijöihin vaihteli sen mukaan, miten pitkä yhteinen historia sosiaalityöntekijällä ja nuorella oli. Tärkeää oli myös, miten sosiaalityöntekijä kuunteli nuorta ja otti hänen toiveensa huomioon.

Itsenäistymissuunnitelma

Itsenäistymissuunnitelma koettiin vastaajien enemmistön mielestä tarpeelliseksi. Usein sijaishuollosta siirrytään itsenäiseen asumiseen jo 18-vuotiaina, joten itsenäistymisvaiheeseen liittyvien asioiden tarkastelu tulisi aloittaa riittävän ajoissa ja viimeistään, kun nuori on 17-vuotias. Jokainen nuori kehittyy kuitenkin yksilöllisesti omaan tahtiinsa. Tämän vuoksi tarvitaan itsenäistymisvaiheiden osa-alueet mahdollisimman hyvin kattava sekä selkeälukuinen ja ymmärrettävä itsenäistymissuunnitelma, josta sekä nuori että omaohjaaja saavat eväitä edellä mainittujen asioiden käsittelyyn.

	1	2	3	4	5
Itsenäistymissuunnitelma on tarpeellinen			1	4	1
Oma perhe/vanhempani tukee itsenäistymistäni		1	2	1	2
Saan kavereilta apua itsenäistymisasioiden kanssa		1	1	3	1
Hoida itsenäistymisasioideni mielelläni omaohjaajani kanssa			3	3	
Hoidan asiansi itsenäisesti ilman apua			6		
Luotan siihen, että pärjään itsenäisesti, kun muutan itsekseni			1	5	
Toivoisin itsenäistymisasioiden hoitamiseen luovia menetelmiä	1		2	2	

Taulukko 6: Nuorten näkemyksiä itsenäistymissuunnitelman sisällöstä

Yksi jo itsenäistynyt nuori oli jättänyt vastaamatta luovia menetelmiä koskevaan kysymykseen. Itsenäistyneiltä nuorilta ei tullut parannusehdotuksia itsenäistymissuunnitelman sisältöön.

Omaohjaajille suunnattu kysely

Kyselyyn vastasivat kaikki toiminnalliseen työpajaan 21.8.2018 osallistuneet Aapeluskotien omaohjaajat, joita tuli tilaisuuteen yhteensä viisi. Monivalintakysymysten arviointiskaala on tässä sama kuin nuorille osoitetuissa kyselyissä. Paikalla olleet omaohjaajat edustivat kaikkia Kaarinassa sijaitsevia Aapeluskoteja.

Kyselyn aluksi tiedustelimme, miten nuorten omaohjaajat kokevat osaamisensa nuoren kohtaamisessa koulutukseensa ja ammatillisuuteensa peilattuna. Suurin osa omaohjaajista oli työskennellyt jo useamman vuoden lastensuojelun parissa, joten heidän taidot kohdata nuoria olivat ehtineet kehittyä. Näitä taitoja he kehittävät myös koulutautumalla lisää. Arjessa esiintyvät käytännön tilanteet ovat myös hyvä tapa käsitellä nuoren kohtaamista sekä siihen liittyviä onnistumisia ja epäonnistumisia. Vastausten perusteella omaohjaajien ammatillinen koulutus on antanut hyvät eväät erilaisiin nuoren kohtaamistilanteisiin. Ne saattavat ajoittain olla hyvinkin haasteellisia sekä vaatia ohjaajalta sekä periksiantamattomuutta mutta myös erityistä ymmärtämystä nuorta kohtaan.

	1	2	3	4	5
Nuoren kohtaaminen on helppoa koulutukseeni ja ammatillisuuteeni peilattuna			1	4	

Taulukko 7: Omaohjaajien kokemukset nuorten kohtaamisesta

Aapeluskodeilta on puuttunut itsenäistymissuunnitelma, jota yksiköt voisivat kaikki yhteisesti soveltaa. Pääsääntöisesti jokainen yksikkö on tehnyt itsenäistymissuunnitelmasta omanlaisensa. Niihin on sovellettu joitakin osia Eeva Timonen-Kallion vuonna 2010 laatimasta Umbrella-työkirjamenetelmästä. Itsenäistymissuunnitelman epäyhtenäinen soveltaminen hankaloittaa eittämättä omaohjaajien työtä, sillä heidän tulisi mahdollisimman sujuvasti pystyä suunnittelemaan kunkin nuoren itsenäisyyden eri vaiheita ja osa-alueita yhteisesti sovittujen suuntaviivojen puitteissa.

Kun jokin uusi asia on ensin kunnolla sisäistetty ja hyväksi todettu, saadaan organisaation toimintaa usein entistä toimivammaksi ja tehokkaammaksi niin taloudellisesti kuin työntekijöiden työkyvyn ja -tehon osalta.

	1	2	3	4	5

Olen tutustunut Aapeluskotien hallussa olevaan nuorille suunnattuun itsenäistymissuunnitelmaan	1	1	2	1	
Tarjolla oleva itsenäistymisohjeet ovat selkeät ja riittävät	1	4			
Itsenäistymisasiota käydään nuoren kanssa läpi riittävästi	1	3		1	
Olen saanut riittävästi perehdytystä itsenäistyvän nuoren ohjaamiseen	1	3		1	
Itsenäistymisasiota pystyy hoitamaan työvuorojen aikana	1	3	1		
Joudun tekemään ylitöitä nuoren itsenäistymisasioiden vuoksi	2	1	1		1
Olen tietoinen nuoren oman kunnan tarjoamista palveluista nuorille		1	3	1	
Toivoisin itsenäistymisasioiden hoitamiseen luovia menetelmiä				4	1

Taulukko 8: Omaohjaajien näkemyksiä nuorten itsenäistymisasioiden hoitamisen sujuvuudesta

Kysymykset 8. ja 9. olivat avoimia kysymyksiä, joista ensimmäisessä tiedustelimme, miten omaohjaaja koki nuoren olevan motivoitunut hoitamaan itsenäistymiseensä liittyviä tehtäviä ja tavoitteita.

”Jotkut nuoret ovat alusta loppuun motivoituneita hoitamaan itsenäistymiseensä liittyviä asioita, osa on alussa kiinnostunut, mutta kiinnostus lopahtaa, osalla taas vaikeuksia motivoitua, osa taas kieltää koko ajatuksen itsenäistymisestä.”

”Riippuu todella paljon nuoresta. Yleensä eteen tulee se problematiikka, että nuori kokee jo osaavansa vaikka lopulta sitten ehkä ei kuitenkaan. Ajatukset saattavat olla jo niin siinä pois muutossa että motivaation löytäminen asioiden läpikäymiseen on ”hukassa”. Nuoren muutettua jo pois, ymmärtää usein, mitä hänelle on koitettu ”opettaa”.”

Jälkimmäinen kysymys koski seikkoja, joita omaohjaajat toivoivat nuoren itsenäistymissuunnitelmassa otettavan nykyistä enemmän huomioon. Lisäksi kysyimme, mikä heidän mielestään nykyisessä itsenäistymissuunnitelmassa on hyvää ja mitä pitäisi kehittää. Uusimmassa Aapeluskotien yksikössä asiaan ei osattu ottaa kantaa, koska siellä ei itsenäistymissuunnitelmalle ollut tuolloin vielä ollut tarvetta.

“Porrassysteemi olisi hyvä, enemmän tavoitteellista toimintaa, näkyväksi myös muille työntekijöille, ei vain lapsen asioista vastaavalle/vastaaville. Enemmän aikaa opettaa asioita rauhassa ja kädestä pitäen.”

”Selkeämpi, yhtenäinen pohja aiheista, joita itsenäistymisvaiheessa tulisi käydä läpi ja sisäistää/oppia. Näiden läpikäymiselle voisi varata viikoittain aikaa ja siten myös seurata ja huolehtia niiden edistymisestä.”

Luovia menetelmiä koskeva kysymys ei poikanut ohjaajilta ehdotuksia, vaikka heistä enemmistö niitä kuitenkin työnsä tueksi toivoi.

Sosiaalityöntekijöille suunnattu Webropol-kysely

Nämä kyselyt toimitimme Aapeluskotien omaohjaajien kanssa yhteistyössä toimiville sosiaalityöntekijöille. Sovimme niin, että omaohjaajat lähettävät laitimamme Webropol-kyselyn linkin sosiaalityöntekijöille sähköpostitse, johon olimme laatineet tutkimustamme koskevat saatesanat. Toimitimme kyselyn sosiaalityöntekijöille aluksi sähköpostitse Word-dokumenttina, jonka jälkeen totesimme Webropol-kyselyn paremmaksi vaihtoehdoksi. Kyselyyn vastasi kuitenkin yhteensä yhdeksästätoista sosiaalityöntekijästä lopulta vain kaksi. Kyselyitä toimitettiin omaohjaajilta saatujen tietojen mukaan Kaarinaan, Kemiönsaareen, Lietoon, Naantaliin, Paraisille, Raisioon, Saloon, Sauvoon, Siuntioon ja Turkuun.

Palaverikäytännöt

	1	2	3	4	5
Nuoret osallistuvat itsenäistymistä koskeviin palavereihin				1	1

Taulukko 9: Sosiaalityöntekijöiden näkemykset nuorten osallistumismotivaatiosta

Kysyimme sosiaalityöntekijöiltä avoimen kysymyksen, mitä syitä on siihen, jos nuori ei osallistu häntä koskeviin palavereihin.

”Nuoret pyritään aina saamaan mukaan näihin palavereihin! Joskus nuoren on vaikea sitoutua sijoitukseen ja karkureissut voivat olla syy, että palaverit eivät toteudu.”

”Koen että nuoret osallistuvat valtaosaan palavereista, mutta aina nuori ei saavu palaveriin paikalle tai ”osallistuminen” on hiljaista nurkassa istumista, jolloin nuori on kyllä läsnä mutta ei halua tai uskalla tuoda mielipidettään esille.”

Yhteydenpidon toimivuus

Molemmat sosiaalityöntekijät vastasivat myönteisesti kolmanteen kysymykseemme, jossa tiedustelimme, voiko nuori ottaa oma-aloitteisesti yhteyttä sosiaalityöntekijään.

Neljäs kysymys oli jälleen avoin. Siinä tiedustelimme, millä eri keinoin nuori voi sosiaalityöntekijää lähestyä. Tähän molemmat vastasivat, että parhaimpia yhteydenotto-tapoja ovat puhelinsoitto, tekstiviesti sekä sähköposti. Näillä keinoin voidaan varata tapaamisaika, jos nuori sellaista toivoo. Valitettavan usein viesteihin vastaaminen saattaa kuitenkin kestää pitkään, koska asiakkaita on paljon. Akuutit asiat toki hoide-taan nopeasti. Nuori itse tai sijaishuoltopaikan edustaja voi ottaa yhteyttä sosiaalityön-tekijään aina tarvittaessa.

Viides kysymys käsitteli periaatteessa samaa asiaa kuin kysymys neljä, mutta halu-simme vielä tarkentaa, mikä yhteydenottotapa oli juuri tälle kyseiselle sosiaalityönte-kijälle mieluisin. Tähän molemmat vastasivat, että kaikki edellä mainitut yhteydenot-tokeinot ovat hyviä.

Kysymyksessä seitsemän kysyimme sosiaalityöntekijöiden mielipidettä siitä, kuinka usein sosiaalityöntekijän tulisi nuorta tavata.

”Riittävän usein, jotta nuoren ja työntekijän välille syntyy luottamuk-sellinen suhde. Se, mikä on riittävän usein, on tapauskohtaista. Nykyi-sin nuoren tapaamiseen on mahdollisuus liian harvoin.”

Tähän kysymykseen sosiaalityöntekijät kommentoivat vielä, että jonkinlainen kuukau-sittainen kontakti olisi hyvä, ja että tapaamisia tulisi aina järjestää tilanteen niin vaa-tiessa. Oma ehdotuksemme on, että sosiaalityöntekijä voisi mennä tapaamaan nuorta tämän luo. Aapeluskotien itsenäistyvien nuorten ohjaajat pohtivat useaan otteeseen nykytilannetta kartoittavissa palavereissa sitä, miten nuorten on vaikeaa ilmaista aja-tuksiaan ja sanoittaa tunteitaan. Tämä näkyy heidän mukaansa erityisesti asiakas-suunnitelmapalavereissa. Nuori tapaa sijoittavan kunnan nuoren asioista vastaavan sosiaalityöntekijän harvakseltaan kerran tai kahdesti vuodessa. Ohjaajat totesivat, että asiaa voisi auttaa se, jos sosiaalityöntekijä tulisi säännöllisesti tervehtimään nuorta Aa-peluskotiin tai jälkihuollossa olevaa nuorta hänen omaan kotiinsa. Nuori voisi kokea

olonsa varmemmaksi asiakassuunnitelmapalaverissa, jos hän kohtaisi sosiaalityöntekijän useammin, epävirallisemmin ja omalla maaperällä. Sosiaalityöntekijöiden ajanpuute on kuitenkin useimmiten se niukin resurssi, joka hidastaa tai estää yhteisten tapaamisten sopimista ja järjestämistä.

Itsenäistymissuunnitelma

	1	2	3	4	5
Itsenäistymissuunnitelma päivittyy tarpeeksi usein			1	1	
Itsenäistyvän nuoren vanhemmat/hooltajat pystyvät vaikuttamaan itsenäistymissuunnitelmaan			2		
Sijaishuoltopaikan omaohjaajat pystyvät vaikuttamaan itsenäistymissuunnitelmaan			1	1	
Nuori itse pystyy vaikuttamaan itsenäistymissuunnitelmaan				1	1
Toivoisin itsenäistymisasioiden hoitamiseen luovia menetelmiä				2	

Taulukko 10: Sosiaalityöntekijöiden kokemukset itsenäistymissuunnitelmaan sisältöön vaikuttamisesta

Avoimeen kysymykseen 11 sosiaalityöntekijät vastasivat, että itsenäistymisharjoittelu tulisi voida aloittaa hyvissä ajoin ennen 18 ikävuotta, mutta viimeistään 17-vuotiaana. Tällöin on tärkeää keskustella ja suunnitella sijoituksen jälkeistä aikaa. Aapelusko-deissa jälkihuoltohakemus tehdään puoli vuotta ennen täysi-ikäisyyden saavuttamista. Joskus voi myös käydä niin, että nuori jää jopa useiksi vuosiksi itsenäistymisvaiheen saavuttamisen jälkeen sijaishuoltopaikkaansa asumaan. Tätä tapahtuu kuitenkin useimmiten perhesijoituksessa.

Sosiaalityöntekijöiden mukaan lastensuojelulaitosten tulisi itsenäistymissuunnitelmaa tehdessään ottaa huomioon kunkin nuoren verkostot, mutta erityisesti hänen kykynsä ja resurssinsa niin vahvuuksineen kuin heikkouksineen. Suunnitelman tulisi olla riittävän selkeä sekä tavoitteellinen, mutta kuitenkin joustava tilanteen niin vaatiessa. Nuori tulisi osallistaa itsenäistymissuunnitelman tekemiseen, jolloin hän voisi yhdessä

omaohjaajan kanssa pohtia niitä keinoja, joilla hänet saisi parhaiten sitoutettua itsenäistymisharjoitteluunsa ja sen suunnitteluun. Tämä oli tulos kyselyn avoimeen kysymykseen 12.

Avoimet kysymykset 14 ja 15 käsittelivät nuorten omaohjaajien työtä helpottavia luovia menetelmiä. Sosiaalityöntekijät vastasivat, että kyselyssä mainitut ehdotuksemme luovista menetelmistä olivat mielenkiintoisia, mutta tärkeintä menetelmää valittaessa on kuunnella nuorta ja pyrkiä liittämään menetelmä esimerkiksi nuoren kiinnostuksen kohteisiin. Nämä liittyvät usein musiikkiin, peleihin, elokuvaan, kuvataiteeseen, kirjoittamiseen ja urheiluun. Tällainen nuorelle merkityksellinen luova menetelmä jäisi varmasti hyvällä tavalla nuoren mieleen. Menetelmät kannattaisi liittää osaksi arjen toimintaa, jolloin itsenäistymisasiota voisi käydä läpi ikään kuin huomaamatta siinä sivussa.

Jälkimmäisessä kysymyksessä tiedustelimme sosiaalityöntekijöiden omia ehdotuksia luovista menetelmistä. He nostivat esille kirjoittamisen ja erilaiset mielikuvaharjoitteet. Ryhmätoimintaa sekä kokemusasiantuntijoiden käyttöä voisi aidosti harkita. Kokemusasiantuntijuus on vertaistukea, jossa käydään läpi tilanteita, jonka kertoja on tavalla tai toisella itse kokenut. Aihe voi olla hyvinkin ajankohtainen myös itsenäistyville nuorelle, jolloin se myös herättää hänen mielenkiintonsa. Nuori saa kokemusasiantuntijalta kannustusta ja välineitä oman tilanteensa arviointiin.

Kyselyn lopuksi annoimme sosiaalityöntekijöille mahdollisuuden vapaan sanan käyttämiseen. Toinen heistä ilmaisi nuoren osaamisen ja itsenäistymisen etenemisen jatkuvan arvioinnin ja palautteen tärkeyttä näin:

”Koko nuoren sijoituksen ajan on mielestäni tärkeä tehdä arvioita siitä mitkä ovat nuoren vahvuudet ja mitkä hänen kehityskohteensa ja antaa näistä asioista myös nuorelle jatkuvaa palautetta etteivät ohjaajien haasteelliseksi kokemat asiat itsenäistymissuunnitelmaa tehtäessä tule nuorelle ”täytenä yllätyksenä.””

7.6 Tutkimustulosten arviointi

Tutkimuksellisen kehittämistyön arvioinnissa tulisi kiinnittää erityistä huomiota siihen, kuinka hyvin kehittämistyön tavoitteet ja sitä varten asetettu kehittämistehtävä saavutettiin sekä sitä, syntyikö tutkimuksen toteutuksesta kustannuksia. Lisäksi tulee

arvioida, ovatko kehittämistyön tulokset valmiita julkaistaviksi. (Ojasalo & Moilanen & Ritalahti 2009, 48.)

Tässä opinnäytetyön kehittämistehtävä oli laatia lastensuojelutyössä toimiville itsenäistyvien ja jälkihuollossa olevien nuorten omaohjaajille ja nuorille yhteiseen käyttöön itsenäistymissuunnitelmamalli oppaineen. Tavoitteenamme oli tehdä suunnitelma ja opas, joka sopii kaikille tilaajan yksiköille ja käyttäjille. Pyrimme tiiviiseen ja selkeään malliin, jota voi joustavasti käyttää sekä internetissä että tulostettuna versiona. Näkemyksemme mukaan olemme tässä onnistuneet. Toteutuksen kustannukset jäivät vähäisiksi. Emme ole toistaiseksi saaneet tilaajan palautetta itsenäistymissuunnitelmamallista.

Opinnäytetyön yhteyteen laaditun kysely- ja haastattelututkimuksen avulla oli tarkoitus selvittää nuorten itsenäistymisasioiden hoitamiskäytänteitä ja nykytilaa Aapeluskodeissa. Tämän lisäksi haimme kyselyjen tuloksilla osviittaa itsenäistymisoppaiden suunnitteluun ja kehittämiseen. Saimme nuorten omaohjaajilta runsaasti kehittämissuhteuksia, mutta kyselyyn ja teemahaastatteluun osallistuneilta nuorilta niitä ei tullut lainkaan. Pyrkimyksemme saada nuoret innostumaan aiheesta sekä osallistumaan ja vaikuttamaan omiin itsenäistymisasioihinsa ei toteutunut. Kukaan jo itsenäistyneistä nuorista ei myöskään kiinnostunut ajatuksesta ryhtyä mentoroimaan itsenäistymisharjoittelussa olevia nuoria.

8 MILLAINEN ON HYVÄ ITSENÄISTYMISSUUNNITELMA?

Mitä kaikkea tarvitaan, jotta itsenäistymissuunnitelma parhaimmalla mahdollisella tavalla palvelisi itsenäistyvän nuoren toiveita ja tarpeita? Ketkä kaikki voivat ovat mukana tukemassa nuorta? Sijaishuoltopaikan henkilökunnalla, sijoittavan kunnan sosiaalityöntekijällä, nuoren läheisverkostolla ja nuorella itsellään on kaikilla tässä asiassa oma tulokulmansa.

Jotta työntekijät pystyisivät sujuvasti ohjaamaan nuoria, tulee heille luoda yhteiset ja johdonmukaiset käytännöt, joiden avulla he voivat jokaista yksittäistä tilannetta varten

tehdä parhaimman valinnan asian hoitamiseksi. Käytännön sääntöjen lisäksi perusarvipäivän tarpeet sekä tasainen päivä- ja yörytmi ovat ne peruselementit, joita nuori itsenäistyttyään tarvitsee. (Törrönen ym. 2018, 95, 103.)

Jenni Räntilän vuonna 2012 valmistuneessa opinnäytetyössä nousee esille samankaltaiset lastensuojelualaitoksen työntekijöiden toiveet kuin mitä Aapeluskotien omaohjaaja esittivät; itsenäistymisprosessi olisi hyvä yhtenäistää niin, että prosessikuvaus olisi löydettävissä ja tarkkaan kirjattu. Haastatellut työntekijät toivat esiin käytännönläheisiä ehdotuksia siitä, miten toteuttaa itsenäistymissuunnitelma vallitsevaa käytäntöä hallitummin ja henkilökunnan hyvässä yhteistyössä. (Räntilä 2012, 22.):

"Se täytyisi tarkasti kirjata ylös, jotta jokaisen työntekijän ei tarvitse joka kerta luoda sitä uudestaan alusta saakka, vaikka se onkin yksilöllinen jokaisen nuoren kohdalla, mutta tietynlainen "runko" olisi hyvä olla."

Tutkimuksen mukaan rahankäytön harjoittelua toivottiin jo ennen itsenäistymisasuntoon muuttoa, sillä vaatimus hallita omaa rahataloutta tulee tottumattomalle nuorelle liian nopeasti eteen (mt., 22):

"Rahankäytön harjoittelu on mahdotonta ennen muuttoa itsenäistymisasuntoon. Ja sen jälkeen pitääkin jo pärjätä omillaan..."

Tämän lisäksi ennen nuoren itsenäistymisharjoittelun aloittamista toivottiin myös arviointimenetelmää nuoren valmiuksille sekä esimerkiksi Umbrella-työkirjan laajempaa käyttöä itsenäistymisprosessin tukena (mt., 22).

Kyselyt ja teemahaastattelut toteutettiin Aapeluskodeissa itsenäistyvien nuorten parissa työskentelevien omaohjaajien sekä itsenäistyvien ja jo jälkihuollossa olevien nuorten parissa. Osallistujajoukko valikoitui mukaan vapaaehtoisuuden perusteella, ohjaajat ja sosiaalityöntekijät myös ammatillisen toimenkuvansa perusteella. Otannan pienuus ja valikoituneisuus ei mahdollista tutkimustulosten laajaa yleistämistä. Tulosten perusteella voidaan kuitenkin päätellä, että ne tuovat esiin vastaavanlaisten, aiemmin toteutettujen tutkimusten kaltaisia tuloksia. Laitossijaishuollossa itsenäistyvien nuorten kasvu ja kehitys sekä elämänhallintaan liittyvät emotionaaliset ja sosiaaliset tarpeet edellyttävät paitsi yhtenäisiä itsenäistymissuunnitelmia ja -käytänteitä,

myös yksilöllisesti räätälöityjä ratkaisuja ja joustavuutta. Toiminnalliset ja luovat menetelmät sekä itsenäistymistavoitteiden harjoittelu "ohimennen arjessa" olivat nuorten omaohjaajien mielestä hyviä työskentelymenetelmiä. Sosiaalityöntekijöiden vastauksissa korostuivat toiveet nuorten kiireettömästä kohtaamisesta sekä yhteistyöstä läheisverkoston kanssa.

9 AJATUKSIA JATKOTUTKIMUSKOHTEISTA

Nuoret jäävät usein lastensuojelututkimuksessa marginaaliin sekä tutkimuskohteina että tutkimustiedon tuottajina. Monitieteistä nuorisotyön, nuorisososiaalityön sekä lastensuojelun nuorisotutkimusta yhdistävää tutkimusotetta kaivataan. (Pekkarinen 2011, 56.) Nuorten lastensuojeluasiakkuutta lastensuojelupalvelujen kehittämisen tueksi lisensiaattityössään tutkinut Oona Malviina Ylönen (2009) havaitsi, että nuoren osallisuus toteutuu tilanteissa, jossa hän pääsee tasavertaisesti määrittämään auttamistilannetta tai kun hän voi päättää aidosti ja aktiivisesti olla osallistumatta. Osallisuus ei toteutunut, jos nuorella ei ollut riittävästi tietoa omasta lastensuojeluasiakkuudestaan, jos työntekijä sivuutti hänet tunnetasolla, tai kun työntekijä tai vanhempi määrittelivät nuoren tilanteen ottamatta hänen omaa näkemystä huomioon. (Ylönen 2009, 152.)

Ehdotamme jatkotutkimuksen aiheiksi sitä, kuinka hyväksi koetut itsenäistymissuunnitelmat ja -käytännöt saataisiin yhteiseen käyttöön niin saman lastensuojelulaitoksen työntekijöiden ja yksiköiden kesken kuin myös laajemmin eri lastensuojelulaitoksissa. Miten itsenäistymissuunnitelmien tarjoamat mahdollisuudet saataisiin parhaiten toteutettua lastensuojelulaitosten arjen hektisyydestä huolimatta? Lastensuojelun kiireistä arkea voisi tarkastella ja tutkia siitä näkökulmasta, että voidaanko sosiaalityöntekijöiden ja sijaishuoltopaikassa työskentelevien ohjaajien työtä uudelleenorganisoida niin, että nuorten itsenäistymisharjoittelun ja jälkihuollon laatu kohenee.

Entä kuinka lisätään sijaishuollossa itsenäistyviin nuoriin liittyvää pitkittäis- ja ylisukupolvista tutkimusta? Hajanaiset, pienistä otannoista laaditut pro gradu -tutkielmat ja opinnäytetyöt tuottavat sirpaletietoa.

Läheisneuvonpidon tarjoamia mahdollisuuksia sosiaalityön työvälineenä voisi kehittää niin, että siitä tulisi luonteva osa nuoren itsenäistymissuunnitelman rakennetta ja käytäntöjä.

LÄHTEET

- Alasuutari, Pertti 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. 4. uud. painos. Tampere: Vastapaino.
- Alitolppa-Niitamo, Anne 2014. Ilman huoltajaa uudessa maassa - Miten luoda turvallisuutta ja luottamusta nuorten elämään? Teoksessa Elli Heikkilä (toim.) Haavoittuvasta lapsuudesta ehjään aikuisuuteen. Turku: Painosalama, 79-87.
- Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene Oy 2018. Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset. Viitattu 25.10.2018. <http://www.arene.fi/julkaisut/raportit/opinnaytetoiden-eettiset-suositukset/>
- Bowlby, John 1957. Lasten hoivan ja hellyyden tarve. Suom. Laura Jokinen. Porvoo: WSOY.
- Bretherton, Inge 1992. The origins of attachment theory: John Bowlby and Mary Ainsworth. *Developmental Psychology* (1992), 28, 759–775.
- Dunderfelt, Tony 2011. Elämänkaaripsykologia. Lapsen kasvusta yksilön henkiseen kehitykseen. 14. uud. painos. Helsinki: WSOY.
- Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2013. Tutki ja kirjoita. 15. painos. Helsinki: Tammi.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2015. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus University Press.
- Horppu, Sari & Leppämäki, Päivi & Nurmiranta, Hanna 2009. Kehityspsykologiaa lapsuudesta vanhuuteen. Helsinki: Kirjapaja.
- Jyväskylän yliopisto 2015. Määrällinen tutkimus. Viitattu 9.10.2018. <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/maarallinen-tutkimus>
- Kalland, Mirjam 2004. Vauvan ja lapsen kehityksellisten tarpeiden huomioiminen lastensuojelussa. Teoksessa Annamaija Puonti & Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. 1. painos. Helsinki: Tammi, 119–140.

- Kaltiala-Heino, Riittakerttu 2013. Aggressio lapsuudessa ja nuoruudessa. Teoksessa Päivi Nurmi (toim.) Lapsen ja nuoren viha. Jyväskylä: PS-Kustannus, 52–54.
- Kauppinen, Laura 2017. Itsenäistyminen sijaisperheestä. Perhehoidosta jälkihuoltoon siirtyvien nuorten kokemukset ja tuen tarpeet. Valtiotieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto. Pro gradu -tutkielma.
- Keltikangas-Järvinen, Liisa 2008. Temperamentti, stressi ja elämänhallinta. 3. painos. Helsinki: WSOY.
- Kuvaja, Katri Johanna 2014. Vapauteen heitetty. Sijaishuollosta itsenäistyminen eksistentiaalisena vapauden kokemuksena. Valtiotieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto. Pro gradu -tutkielma.
- Laaksonen, Sari (toim.) 2004. Jälkihuolto-opas. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 17. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto ry.
- Lastensuojeluasetus 1010/1983. Annettu Helsingissä 16.12.1983. Saatavilla sähköisesti osoitteessa <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1983/19831010>
- Lastensuojelulaki 13.4.2007/417. Annettu Helsingissä 13.4.2007. Saatavilla sähköisesti osoitteessa <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>
- Lastensuojelun keskusliitto 2018. Lastensuojelutoimet perustuvat lakiin. Viitattu 13.12.2018. <https://www.lastensuojelu.info/lastensuojelun-perusta/lastensuojelutoimet-perustuvat-lakiin/>
- Lastensuojelun keskusliitto 2018. Milloin lapsi sijoitetaan oman kodin ulkopuolelle? Viitattu 13.12.2018. <https://www.lastensuojelu.info/lapsiperheiden-palvelut/milloin-lapsi-sijoitetaan-oman-kodin-ulkopuolelle/>
- Luukkanen, Laura & Raijas, Anu 2012. Nuorten näkemyksiä taloudellisesta osaamisesta. Kulutustutkimus. Nyt 2/2012, 22–39.
- Laurila, Anja 2008. Nuoren itsenäistymisen tukeminen. Teoksessa Jari Ketola (toim.) Menetyksistä mahdollisuuksiin. Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi. Jyväskylä: PS-Kustannus, 99–122.
- Martikainen, Liisa 2009. Kaaosta vai hallintaa. Nuoren aikuisen elämän haasteet. Kuopio: UNIpress.

- Myllyniemi, Sami & Berg, Päivi 2013. Nuoria liikkeellä! Nuorten vapaa-aikatutkimus 2013. Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisuja, nro 64. Viitattu 10.4.2018. https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2013/08/Nuoria_liikkeell%C3%A4_Julkaisu_Nettiversio_korjattu.pdf
- Niemelä, Hilikka 2000. Koti SOS-lapsikylässä; uusi mahdollisuus. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Nuorisolaki 1285/2016. Annettu Helsingissä 21.12.2016. Saatavilla sähköisesti osoitteessa <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2016/20161285>
- Ojasalo, Katri & Moilanen, Teemu & Ritalahti, Jarmo 2009. Kehittämistyön menetelmät. Uudenlaista osaamista liiketoimintaan. 1. painos. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- Pekkarinen, Elina 2011. Lastensuojelun tieto ja tutkimus – Asiantuntijoiden näkökulma. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura ry. Verkkojulkaisuja 51, 2011.
- Räntilä, Jenni 2012. Nuorten itsenäistymisprosessi lastensuojelun laitoshuollossa. Hämeen ammattikorkeakoulu. Ammattikorkeakoulun perustutkinnon opinnäytetyö.
- Sinkkonen, Jari 2010. Nuoruusikä: miten lapsesta tulee nuori aikuinen. 1. painos. Helsinki: WSOY.
- Suomen nuorisoalan kattojärjestö Allianssi ry 2016. Nuorista Suomessa. Tietoa nuorista, heidän elinoloistaan sekä nuorisotyöstä. Viitattu 20.4.2018. <http://www.ali.fi/binary/file/-/id/665/fid/5195/>
- Suomen Asiakastieto Oy 2017. Kuluttajien maksuhäiriömerkinnät yhä 16 prosentin kasvussa. Viitattu 29.10.2018. <https://www.asiakastieto.fi/web/fi/asiakastieto-media/uutiset/kuluttajien-maksuhairiomerkinnaat-yha-16-prosentin-kavvussa.html>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2015. Psykososiaalinen kehitys. Viitattu 6.11.2018. <https://thl.fi/fi/web/lastenneuvolakasikirja/ohjeet-ja-tukimateriaali/metelmat/psykososiaalinen-kehitys>
- Timonen-Kallio, Eeva 2010. Umbrella-työkirja. Viitattu 20.4.2018. http://julkaisut.turkuamk.fi/umbrella_esimateriaali.pdf

- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK) 2018. Hyvä tieteellinen käytäntö (HTK). Viitattu 7.11.2018. <http://www.tenk.fi/fi/hyva-tieteellinen-kaytanto>
- Tuovila, Pirjo 2008. Menetykset ja lapsen kehitys. Teoksessa Jari Ketola (toim.) Menetyksistä mahdollisuuksiin. Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi. 1. painos. Jyväskylä: PS-Kustannus, 29–76.
- Törrönen, Marita & Munn-Giddings, Carol & Gavriel, Chrissie & O'Brien, Niamh & Byrne, Pennie 2018. Reciprocal emotional relationships. Experiences of stability of young adults leaving care. University of Helsinki. Publications of the Faculty of Social Sciences 75.
- Yhteiskuntatieteellinen tietoarasto. Menetelmäopetuksen tietovaranto 2010. Kyselylomakkeen laatiminen. Viitattu 30.10.2018. <https://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kyselylomake/laatiminen.html#vastausohjeet>
- Yhteiskuntatieteellinen tietovarasto. Menetelmäopetuksen tietovaranto 2018. Teema-haastattelu. Viitattu 5.12.2018. https://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_3_2.html
- Ylönen, Oona 2009. Kaksinkertaisesti näkymättömät? Lastensuojeluun liittyvät merkitykset nuorten kokemuksissa. Sosiaalipolitiikan laitos, Turun yliopisto. Lisensiaatintutkimus.
- Vanhanen, Sonja 2009. ”Mun kaikki on tärkeitä” SOS-lapsikylään sijoitettujen lasten sosiaaliset verkostot. Sosiaalipolitiikan laitos, Turun yliopisto. Pro gradu -tutkielma.
- Vilka, Hanna (toim.) 2011. Laadullisen tutkimuksen kenttätömenetelmät. Viitattu 15.8.2018. http://vilka.fi/books/Laadullisen_tutkimuksen.pdf
- Väestöliitto 2018. Keijo Markova: Kiintymyssuhdeteoria aikuisrakkauden teoreettisena perustana. Väestöliitto. Viitattu 8.12.2018. http://www.vaestoliitto.fi/parisuhte/tietoa_parisuhteesta/tietoa_parisuhteammattilaisille/pariterapian_teorioita/kiintymyssuhdeteoria/

LIITTEET

Liite 1. Tutkimukseen osallistumisen tiedote- ja suostumuslomake

Liite 2. Tutkimuksen kyselylomakkeet

Liite 3. Tutkimuksen teemahaastattelukysymykset

Liite 4. Tilaajan itsenäistymissuunnitelma

LIITE 1. Tutkimukseen osallistumisen tiedote- ja suostumuslomakkeet

Tiedote nuorille kyselyyn ja haastatteluun osallistumisesta

Tiedote kyselyyn ja haastatteluun osallistumisesta

Hei!

Teemme opinnäytetyömme osana tutkimusta, jonka työnimenä on ”Laitossijaishuollosta itsenäistyvä nuori - itsenäistymissuunnitelman haasteet ja mahdollisuudet”. Toivomme Sinun osallistuvan tätä työtä varten laadittuun kyselyyn sekä työpajan aikana pidettävään haastatteluun. Jokaisen nuoren kokemukset ja näkemykset osallisuudesta ovat arvokkaita ja siksi osallistumisesi on ensiarvoisen tärkeää.

Tutkimuksen tekijät suorittavat yhteisöpedagogi-tutkintoa Humanistisessa ammattikorkeakoulussa. Tutkimussuunnitelmamme ovat hyväksyneet Nurmijärven kampuksella työtä ohjaavat opettajat Juha Niiranen ja Eevastiina Gjerstad. He toimivat myös opinnäytetyömme ohjaajina.

Tutkimuksen tavoitteena on kerätä tietoa laitossijaishuollossa asuvien itsenäistymistä harjoittelevien ja sieltä jo itsenäistyneiden nuorten, heidän omaohjaajien sekä sosiaalityöntekijöiden **kokemuksia ja näkemyksiä nuorten itsenäistymisvaiheista kaikki mukana olevat osapuolet huomioiden**. Tutkimuksen aineistoa hyödyntäen luodaan mahdollisimman toimiva kuvaus laitossijaishuollosta asuvien nuorten itsenäistymisen eri vaiheisiin liittyvistä tavoitteista ja toteutuksesta. Kyselyt ja haastattelut toteutetaan työpajan aikana, johon kaikki osapuolet osallistuvat yhtäaikaan. Haastattelut nauhoitetaan. Tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista.

Haastatteluun ja kyselyyn osallistuvat Kaarinan kaupungissa sijaitsevien Aapeluskotien asiakkaina olevat nuoret sekä niistä jo itsenäistyneet nuoret aikuiset. Omaohjaajat sekä sosiaalityöntekijät vastaavat heille suunnattuun kyselyyn sekä osallistuvat haastatteluun.

Kaikki kerättävä tieto käsitellään luottamuksellisesti ja säilytetään ainoastaan tekijöillä. Opinnäytetyö julkaistaan Theseus-tietokannassa.

Annamme mielellämme lisätietoja opinnäytetyöhömmе liittуen.

Suostumus tutkimukseen osallistumisesta nuorille

Suostumus tutkimukseen osallistumisesta

Kaarinan kaupungissa sijaitseville Aapeluskodeille tehdään opinnäytetyön osana kuvaus laitossijaishuollossa asuvien nuorten itsenäistymisen eri vaiheisiin liittyvistä tavoitteista ja toteutuksesta. Opinnäytetyön tekevät Humanistisessa ammattikorkeakoulussa opiskelevat Virpi Rantala, Päivi Vahvaselkä-Valkonen ja Taru Wester. Opinnäytetyö tullaan julkaisemaan Theseus-tietokannassa.

Minulle on selvitetty yllä mainitun tutkimuksen tarkoitus sekä tutkimuksessa käytettävät tutkimusmenetelmät. Olen tietoinen siitä, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Olen myös tietoinen siitä, että henkilöllisyyteni jää vain tutkijoiden tietoon ja minua koskevaa aineistoa käytetään vain kyseiseen tutkimukseen. Aineisto hävitetään tutkimuksen valmistuttua.

Suostun siihen, että tietoja käytetään kyseisen tutkimuksen tarpeisiin.

Päiväys

Tutkimukseen osallistuvan allekirjoitus ja nimenselvennys

Tiedote itsenäistyneille kyselyyn ja haastatteluun osallistumisesta

Tiedote kyselyyn ja haastatteluun osallistumisesta

Hei!

Teemme opinnäytetyömme osana tutkimusta, jonka työnimenä on ”Laitossijaishuolosta itsenäistynvä nuori - itsenäistymissuunnitelman haasteet ja mahdollisuudet”. Toivomme Sinun osallistuvan tätä työtä varten laadittuun kyselyyn sekä työpajan aikana pidettävään haastatteluun. Jokaisen jo itsenäistyneen nuoren aikuisen kokemukset ja näkemykset osallisuudesta ovat arvokkaita ja siksi osallistumisesi on ensiarvoisen tärkeää.

Tutkimuksen tekijät suorittavat yhteisöpedagogi-tutkintoa Humanistisessa ammattikorkeakoulussa. Tutkimussuunnitelmamme ovat hyväksyneet Nurmijärven kampuksella työtä ohjaavat opettajat Juha Niiranen ja Eevastiina Gjerstad. He toimivat myös opinnäytetyömme ohjaajina.

Tutkimuksen tavoitteena on kerätä tietoa laitossijaishuollossa asuvien itsenäistymistä harjoittelevien ja sieltä jo itsenäistyneiden nuorten, heidän omaohjaajien sekä sosiaalityöntekijöiden **kokemuksia ja näkemyksiä nuorten itsenäistymisvaiheista kaikki mukana olevat osapuolet huomioiden**. Tutkimuksen aineistoa hyödyntäen luodaan mahdollisimman toimiva kuvaus laitossijaishuollossa asuvien nuorten itsenäistymisen eri vaiheisiin liittyvistä tavoitteista ja toteutuksesta. Kyselyt ja haastattelut toteutetaan työpajan aikana, johon kaikki osapuolet osallistuvat yhtäaikaa. Haastattelut nauhoitetaan. Tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista.

Haastatteluun ja kyselyyn osallistuvat Kaarinan kaupungissa sijaitsevien Aapeluskotien asiakkaina olleet itsenäistyneet nuoret aikuiset. Sosiaalityöntekijät sekä Aapeluskotien omaohjaajat ja asiakkaina olevat itsenäistyvät nuoret vastaavat heille suunnattuun kyselyyn sekä osallistuvat haastatteluun.

Kaikki kerättävä tieto käsitellään luottamuksellisesti ja säilytetään ainoastaan tekijöillä. Opinnäytetyö julkaistaan Theseus-tietokannassa.

Annamme mielellämme lisätietoja opinnäytetyöhömmе liittуen.

Suostumus tutkimukseen osallistumisesta itsenäistyneille

Suostumus tutkimukseen osallistumisesta

Kaarinan kaupungissa sijaitseville Aapeluskodeille tehdään opinnäytetyön osana kuvaus laitossijaishuollossa asuvien nuorten itsenäistymisen eri vaiheisiin liittyvistä tavoitteista ja toteutuksesta. Opinnäytetyön tekevät Humanistisessa ammattikorkeakoulussa opiskelevat Virpi Rantala, Päivi Vahvaselkä-Valkonen ja Taru Wester. Opinnäytetyö tullaan julkaisemaan Theseus-tietokannassa.

Minulle on selvitetty yllä mainitun tutkimuksen tarkoitus sekä tutkimuksessa käytettävät tutkimusmenetelmät. Olen tietoinen siitä, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Olen myös tietoinen siitä, että henkilöllisyyteni jää vain tutkijoiden tietoon ja minua koskevaa aineistoa käytetään vain kyseiseen tutkimukseen. Aineisto hävitetään tutkimuksen valmistuttua.

Suostun siihen, että tietoja käytetään kyseisen tutkimuksen tarpeisiin.

Päiväys

Tutkimukseen osallistuvan allekirjoitus ja nimenselvennys

Tiedote ohjaajille kyselyyn ja haastatteluun osallistumisesta

Tiedote kyselyyn ja haastatteluun osallistumisesta

Hei!

Teemme opinnäytetyömme osana tutkimusta, jonka työnimenä on ”Laitossijaishuollosta itsenäistyvä nuori - itsenäistymissuunnitelman haasteet ja mahdollisuudet”. Toivomme Sinun osallistuvan tätä työtä varten laadittuun kyselyyn sekä työpajan aikana pidettävään haastatteluun. Jokaisen ohjaajan kokemukset ja näkemykset osallisuudesta ovat arvokkaita ja siksi osallistumisesi on ensiarvoisen tärkeää.

Tutkimuksen tekijät suorittavat yhteisöpedagogi-tutkintoa Humanistisessa ammattikorkeakoulussa. Tutkimussuunnitelmamme ovat hyväksyneet Nurmijärven kampuksella työtä ohjaavat opettajat Juha Niiranen ja Eevastiina Gjerstad. He toimivat myös opinnäytetyömme ohjaajina.

Tutkimuksen tavoitteena on kerätä tietoa laitossijaishuollossa asuvien itsenäistymistä harjoittelevien ja sieltä jo itsenäistyneiden nuorten, heidän omaohjaajien sekä sosiaalityöntekijöiden **kokemuksia ja näkemyksiä nuorten itsenäistymisvaiheista kaikki mukana olevat osapuolet huomioiden**. Tutkimuksen aineistoa hyödyntäen luodaan mahdollisimman toimiva kuvaus laitossijaishuollosta asuvien nuorten itsenäistymisen eri vaiheisiin liittyvistä tavoitteista ja toteutuksesta. Kyselyt ja haastattelut toteutetaan työpajan aikana, johon kaikki osapuolet osallistuvat yhtäaikaan. Haastattelut nauhoitetaan. Tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista.

Haastatteluun ja kyselyyn osallistuvat Kaarinan kaupungissa sijaitsevien Aapeluskotien omaohjaajat. Sosiaalityöntekijät sekä Aapeluskotien asiakkaina olevat itsenäistyvät nuoret ja niistä jo itsenäistyneet nuoret aikuiset vastaavat heille suunnattuun kyselyyn sekä osallistuvat haastatteluun.

Kaikki kerättävä tieto käsitellään luottamuksellisesti ja säilytetään ainoastaan tekijöillä. Opinnäytetyö julkaistaan Theseus-tietokannassa.

Suostumus tutkimukseen osallistumisesta ohjaajille

Suostumus tutkimukseen osallistumisesta

Kaarinan kaupungissa sijaitseville Aapeluskodeille tehdään opinnäytetyön osana kuvaus laitossijaishuollossa asuvien nuorten itsenäistymisen eri vaiheisiin liittyvistä tavoitteista ja toteutuksesta. Opinnäytetyön tekevät Humanistisessa ammattikorkeakoulussa opiskelevat Virpi Rantala, Päivi Vahvaselkä-Valkonen ja Taru Wester. Opinnäytetyö tullaan julkaisemaan Theseus-tietokannassa.

Minulle on selvitetty yllä mainitun tutkimuksen tarkoitus sekä tutkimuksessa käytettävät tutkimusmenetelmät. Olen tietoinen siitä, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Olen myös tietoinen siitä, että henkilöllisyyteni jää vain tutkijoiden tietoon ja minua koskevaa aineistoa käytetään vain kyseiseen tutkimukseen. Aineisto hävitetään tutkimuksen valmistuttua.

Suostun siihen, että tietoja käytetään kyseisen tutkimuksen tarpeisiin.

Päiväys

Tutkimukseen osallistuvan allekirjoitus ja nimenselvennys

Suostumus tutkimukseen osallistumisesta sosiaalityöntekijöille

Suostumus tutkimukseen osallistumisesta

Kaarinan kaupungissa sijaitseville Aapeluskodeille tehdään opinnäytetyön osana kuvaus laitossijaishuollossa asuvien nuorten itsenäistymisen eri vaiheisiin liittyvistä tavoitteista ja toteutuksesta. Opinnäytetyön tekevät Humanistisessa ammattikorkeakoulussa opiskelevat Virpi Rantala, Päivi Vahvaselkä-Valkonen ja Taru Wester. Opinnäytetyö tullaan julkaisemaan Theseus-tietokannassa.

Minulle on selvitetty yllä mainitun tutkimuksen tarkoitus sekä tutkimuksessa käytettävät tutkimusmenetelmät. Olen tietoinen siitä, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Olen myös tietoinen siitä, että henkilöllisyyteni jää vain tutkijoiden tietoon ja minua koskevaa aineistoa käytetään vain kyseiseen tutkimukseen. Aineisto hävitetään tutkimuksen valmistuttua.

Suostun siihen, että tietoja käytetään kyseisen tutkimuksen tarpeisiin.

Päiväys

Tutkimukseen osallistuvan allekirjoitus ja nimenselvennys

LIITE 2. Tutkimuksen kyselylomakkeet

KYSELY NUORILLE

Hei,

olemme Humanistisen ammattikorkeakoulun yhteisöpedagogiopiskelijoita Nurmijärven kampukselta. Teemme opinnäytetyömme laitossijaishuollosta itsenäistyvän nuoren itsenäistymisohjelmasta sekä siihen liittyvän oppaan itsenäistyvien nuorten kanssa työskenteleville ohjaajille. Arvostamme kovasti näkemystäsi siitä millainen olisi hyvä itsenäistymisopas. Toivomme Sinulta löytyvän pieni hetki aikaa vastata kyselyyn, jossa kartoitamme hyväksi koettujen itsenäistymisohjelmakäytäntöjen lisäksi myös niissä koettavien kehittämisen tarpeita. Vastaukset käsitellään luottamuksellisesti.

Vastaamme mielellämme lisäkysymyksiin.

Yhteistyöstä kiittäen,

Virpi Rantala

Päivi Vahvaselkä-Valkonen

Taru Wester

Ympyröi kunkin lauseen kohdalla numero, joka parhaiten vastaa näkemystäsi.

1= täysin eri mieltä / 2 = jokseenkin eri mieltä / 3 = jokseenkin samaa mieltä / 4 = täysin samaa mieltä / 5= en osaa sanoa

1. Itsenäistymissuunnitelma on tarpeellinen

1.....2.....3.....4.....5

2. Oma perhe tukee itsenäistymistäni

1.....2.....3.....4.....5

3. Saan kavereilta apua itsenäistymisasiassa

1.....2.....3.....4.....5

4. Hoidan itsenäistymisasiota mielelläni omaohjaajani kanssa

1.....2.....3.....4.....5

5. Hoidan asiani itsenäisesti ilman apua

1.....2.....3.....4.....5

6. Mitä arjen taitoja (esim. siivoaminen, ruoanlaitto, kaupassa käynti) koet jo itsenäisesti osaavasi? Missä tarvitset vielä ohjausta?

7. Olen tietoinen oman kunnan tarjoamista palveluista nuorille

1.....2.....3.....4.....5

8. Tarvitsen aikuisen tukea kuukausibudjetin laadintaan

1.....2.....3.....4.....5

9. Osaan hoitaa raha-asiat niin, että rahaa jää säästöönkin

1.....2.....3.....4.....5

10. Olen lainannut kavereilta rahaa

1.....2.....3.....4.....5

11. Tiedän mistä ja miten saan varattua esimerkiksi lääkäriaajan

1.....2.....3.....4.....5

12. Tiedän missä ja miten ehkäisyasiat hoidetaan

1.....2.....3.....4.....5

13. Tiedän mistä saan apua mielenterveyttä askarruttaviin asioihin

1.....2.....3.....4.....5

14. Tiedän mistä saan koulutus- tai työpaikkatietoja

1.....2.....3.....4.....5

15. Tiedän oman kuntani harrastusmahdollisuuksista

1.....2.....3.....4.....5

16. Luotan siihen, että pärjään itsenäisesti, kun muutan itsekseni

1.....2.....3.....4.....5

17. Uskallan puhua omaohjaajan kanssa vaikeistakin asioista ja pyytää häneltä apua

1.....2.....3.....4.....5

18. Omaohjaajani ja sosiaalityöntekijä ottavat mielipiteeni huomioon

1.....2.....3.....4.....5

19. Tupakoin

Kyllä ___ En ___

20. Käytän alkoholia

Kyllä ___ En ___

21. Olen kokeillut huumeita

Kyllä ___ En ___

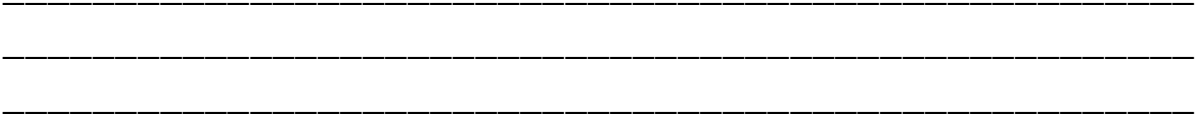
22. Toivoisin itsenäistymisasioiden hoitamiseen luovia* menetelmiä

1.....2.....3.....4.....5

*Esim. Itsenäistymisasiat käytäisiin läpi usealle nuorelle yhtäaikaan vaikka 1 vrk:n leirillä muualla kuin omassa yksikössä. Omaohjaaja-aikoja voisi myös lisätä ja tehdä käyntejä paikkoihin, joita nuori tulee tarvitsemaan.

Luovana keinona voisi käyttää myös päiväkirjan pitämistä itsenäistymisasioiden (6 kk ja kaikki asiat kirjattuna). Myös piirretty tai leikekansio olisi yksi muoto tuoda julki omat tavoitteet ja taidot. NLP-menetelmät.

Mitä muuta haluaisit vielä tuoda esille?

KYSELY ITSENÄISTYNEILLE NUORILLE

Hei,

olemme Humanistisen ammattikorkeakoulun yhteisöpedagogiopiskelijoita Nurmijärven kampukselta. Teemme opinnäytetyömme laitossijaishuollosta itsenäistyvän nuoren itsenäistymisohjelmasta sekä siihen liittyvän oppaan itsenäistyvien nuorten kanssa työskenteleville ohjaajille. Arvostamme kovasti näkemystäsi siitä millainen olisi hyvä itsenäistymisopas. Toivomme Sinulta löytyvän pieni hetki aikaa vastata kyselyyn, jossa kartoitamme hyväksi koettujen itsenäistymisohjelmakäytäntöjen lisäksi myös niissä koettavien kehittämisen tarpeita. Vastaukset käsitellään luottamuksellisesti.

Vastaamme mielellämme lisäkysymyksiin.

Yhteistyöstä kiittäen,

Virpi Rantala

Päivi Vahvaselkä-Valkonen

Taru Wester

Ympyröi kunkin lauseen kohdalla numero, joka parhaiten vastaa näkemystäsi.

1= täysin eri mieltä / 2 = jokseenkin eri mieltä / 3 = jokseenkin samaa mieltä / 4 = täysin samaa mieltä / 5= en osaa sanoa

1. Itsenäistymissuunnitelma on tarpeellinen

1.....2.....3.....4.....5

2. Vanhempani tukivat itsenäistymistäni

1.....2.....3.....4.....5

3. Saan kavereilta apua itsenäistymisasiossa

1.....2.....3.....4.....5

4. Hoidin itsenäistymisasiota mielelläni omaohjaajani kanssa

1.....2.....3.....4.....5

5. Hoidin asiani itsenäisesti ilman apua

1.....2.....3.....4.....5

6. Mitä arjen taitoja (esim. siivoaminen, ruoanlaitto, kaupassa käynti) koit osaavasi, kun muutit itseksesi? Missä asioihin olisit tarvinnut enemmän ohjausta?

7. Olen tietoinen oman kunnan tarjoamista palveluista nuorille

1.....2.....3.....4.....5

8. Tarvitsin aikuisen tukea kuukausibudjetin laadintaan

1.....2.....3.....4.....5

9. Osaan nykyään hoitaa raha-asiat niin, että rahaa jää säästöönkin

1.....2.....3.....4.....5

10. Olen itsenäistyttyäni lainannut kavereilta rahaa

1.....2.....3.....4.....5

11. Tiedän mistä ja miten saan varattua esimerkiksi lääkäriajan

1.....2.....3.....4.....5

12. Tiedän missä ja miten ehkäisyasiat hoidetaan

1.....2.....3.....4.....5

13. Tiedän mistä saan apua mielenterveyttä askarruttaviin asioihin

1.....2.....3.....4.....5

14. Tiedän mistä saan koulutus- tai työpaikkatietoja

1.....2.....3.....4.....5

15. Tiedän oman kuntani harrastusmahdollisuuksista

1.....2.....3.....4.....5

16. Luotan siihen, että pärjään itsenäisesti, kun muutan itsekseni

1.....2.....3.....4.....5

17. Uskalsin sijaishuolloin aikana puhua omaohjaajan kanssa vaikeistakin asioista ja pyytää häneltä apua

1.....2.....3.....4.....5

18. Omaohjaajani kuunteli ja otti mielipiteeni huomioon

1.....2.....3.....4.....5

19. Sosiaalityöntekijä kuunteli ja otti mielipiteeni huomioon

20. Opiskelu

Haen opiskelupaikkaa ___ Opiskelen tällä hetkellä ___ Missä opiskelet?

21. Olen töissä

Kyllä ___ osa-aikaisesti ___ kokopäiväisesti ___

En ___ Haen parhaillaan työpaikkaa ___

22. Tupakoin

Kyllä ___ En ___

23. Käytän alkoholia

Kyllä ___ En ___

24. Olen kokeillut huumeita

Kyllä ___ En ___

25. Toivoisin itsenäistymisasioiden hoitamiseen luovia* menetelmiä

1.....2.....3.....4.....5

*Esim. Itsenäistymisasiat käytäisiin läpi usealle nuorelle yhtäaikaan vaikka 1 vrk:n leirillä muualla kuin omassa yksikössä. Omaohjaaja-aikoja voisi myös lisätä ja tehdä käyntejä paikkoihin, joita nuori tulee tarvitsemaan. Luovana keinona voisi käyttää myös päiväkirjan pitämistä itsenäistymisasiosta (6 kk ja

kaikki asiat kirjattuna). Myös piirretty tai leikekansio olisi yksi muoto tuoda julki omat tavoitteet ja taidot. NLP-menetelmät.

Mitä muuta haluaisit vielä tuoda esille?

KYSELY OHJAAJILLE

Hei,

olemme Humanistisen ammattikorkeakoulun yhteisöpedagogiopiskelijoita Nurmijärven kampukselta. Teemme opinnäytetyömme laitossijaishuollosta itsenäistyvän nuoren itsenäistymisohjelmasta sekä siihen liittyvän oppaan itsenäistyvien nuorten kanssa työskenteleville ohjaajille. Arvostamme kovasti näkemystäsi siitä millainen olisi hyvä itsenäistymisopas. Toivomme Sinulta löytyvän pieni hetki aikaa vastata kyselyyn, jossa kartoitamme hyväksi koettujen itsenäistymisohjelmakäytäntöjen lisäksi myös niissä koettavien kehittämisen tarpeita. Vastaukset käsitellään luottamuksellisesti.

Vastaamme mielellämme lisäkysymyksiin.

Yhteistyöstä kiittäen,

Virpi Rantala

Päivi Vahvaselkä-Valkonen

Taru Wester

Ympyröi kunkin lauseen kohdalla numero, joka parhaiten vastaa näkemystäsi.

1= täysin eri mieltä / 2 = jokseenkin eri mieltä / 3 = jokseenkin samaa mieltä / 4 = täysin samaa mieltä / 5= en osaa sanoa

1. Nuoren kohtaaminen on helppoa koulutukseeni ja ammatillisuuteeni peilattuna

1.....2.....3.....4.....5

2. Olen tutustunut Aapeluskotien hallussa olevaan nuorille suunnattuun itsenäistymissuunnitelmaan

1.....2.....3.....4.....5

3. Tarjolla olevat itsenäistymisohjeet ovat selkeät ja riittävät

1.....2.....3.....4.....5

4. Itsenäistymisasiota käydään nuoren kanssa läpi riittävästi (6 kk, 2 h/vko)

1.....2.....3.....4.....5

5. Olen saanut riittävästi perehdytystä itsenäistyvän nuoren ohjaamiseen

1.....2.....3.....4.....5

6. Itsenäistymisasiota pystyy hoitamaan työvuorojen aikana

1.....2.....3.....4.....5

7. Joudun tekemään ylitöitä nuoren itsenäistymisasioiden vuoksi

1.....2.....3.....4.....5

8. Miten koet nuoren olevan motivoitunut hoitamaan itsenäistymiseensä liittyviä tehtäviä ja tavoitteita?

9. Mitä seikkoja toivoisit nuorten itsenäistymisohjelmassa otettavan nykyistä enemmän huomioon? Mikä mielestäsi on nykyisessä itsenäistymisohjelmassa hyvää? Mitä pitäisi kehittää?

10. Olen tietoinen nuoren oman kunnan tarjoamista palveluista nuorille

1.....2.....3.....4.....5

11. Toivoisin itsenäistymisasioiden hoitamiseen luovia* menetelmiä

1.....2.....3.....4.....5

*Esim. Itsenäistymisasiat käytäisiin läpi usealle nuorelle yhtäaikaan vaikka 1 vrk:n leirillä muualla kuin omassa yksikössä. Omaohjaaja-aikoja voisi myös lisätä ja tehdä käyntejä paikkoihin, joita nuori tulee tarvitsemaan.

Luovana keinona voisi käyttää myös päiväkirjan pitämistä itsenäistymisasiasta (6 kk ja kaikki asiat kirjattuna). Myös piirretty tai leikekansio olisi yksi muoto tuoda julki omat tavoitteet ja taidot. NLP-menetelmät.

Muuta huomioitavaa

KYSELY SOSIAALITYÖNTEKIJÖILLE

Hei,

olemme Humanistisen ammattikorkeakoulun yhteisöpedagogiopiskelijoita Nurmijärven kampukselta. Teemme opinnäytetyömme laitossijaishuollosta itsenäistyvän nuoren itsenäistymisohjelmasta sekä siihen liittyvän oppaan itsenäistyvien nuorten kanssa työskenteleville ohjaajille. Arvostamme kovasti näkemystäsi siitä millainen olisi hyvä itsenäistymisopas. Toivomme Sinulta löytyvän pieni hetki aikaa vastata kyselyyn, jossa kartoitamme hyväksi koettujen itsenäistymisohjelmakäytäntöjen lisäksi myös niissä koettavien kehittämisen tarpeita. Vastaukset käsitellään luottamuksellisesti.

Vastaamme mielellämme lisäkysymyksiin.

Yhteistyöstä kiittäen,

Virpi Rantala

Päivi Vahvaselkä-Valkonen

Taru Wester

Ympyröi kunkin lauseen kohdalla numero, joka parhaiten vastaa näkemystäsi.

1= täysin eri mieltä / 2 = jokseenkin eri mieltä / 3 = en osaa sanoa

4 = jokseenkin samaa mieltä / 5 = täysin samaa mieltä

1. Nuoret osallistuvat itsenäistymistä koskeviin palavereihin

1.....2.....3.....4.....5

2. Jos nuoret eivät osallistu palavereihin, niin miksi näin ei mielestäsi tapahdu?

1.....2.....3.....4.....5

3. Voiko nuori ottaa oma-aloitteisesti yhteyttä sosiaalityöntekijään?

4. Millä tavoin nuori voi lähestyä Sinua?

5. Mikä on mielestäsi paras tapa nuoren ottaa yhteyttä Sinuun?

6. Itsenäistymissuunnitelma päivittyy tarpeeksi usein

1.....2.....3.....4.....5

7. Kuinka usein sosiaalityöntekijän tulisi mielestäsi tavata nuorta?

8. Itsenäistyvän nuoren vanhemmat/hooltajat pystyvät vaikuttamaan itsenäistymisohjelmaan

1.....2.....3.....4.....5

9. Sijaishuoltopaikan omaohjaajat pystyvät vaikuttamaan itsenäistymissuunnitelmaan

1.....2.....3.....4.....5

10. Nuori itse pystyy vaikuttamaan itsenäistymissuunnitelmaan

1.....2.....3.....4.....5

11. Missä vaiheessa itsenäistymissuunnittelu tulisi aloittaa? Esimerkiksi minkä ikäisenä?

12. Mitä lastensuojelulaitosten tulisi ottaa huomioon itsenäistymissuunnitelmaa tehtäessä?

13. Toivoisin itsenäistymisasioiden hoitamiseen luovia* menetelmiä

1.....2.....3.....4.....5

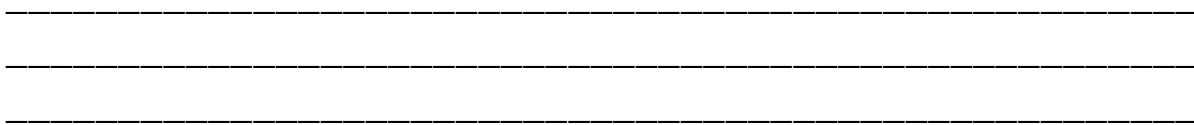
*Esim. Itsenäistymisasiat käytäisiin läpi usealle nuorelle yhtäaikaan vaikka 1 vrk:n leirillä muualla kuin omassa yksikössä. Omaohjaaja-aikoja voisi myös lisätä ja tehdä käyntejä paikkoihin, joita nuori tulee tarvitsemaan.

Luovana keinona voisi käyttää myös päiväkirjan pitämistä itsenäistymisasioiden (6 kk ja kaikki asiat kirjattuna). Myös piirretty tai leikekansio olisi yksi muoto tuoda julki omat tavoitteet ja taidot. NLP-menetelmät.

14. Millaisia luovia menetelmiä ehdottaisit?

15. Miten edellä ehdottamiasi luovia menetelmiä voisi käyttää?

Muuta huomioitavaa

LIITE 3. Tutkimuksen teemahaastattelukysymykset

Teemahaastattelukysymykset Aapeluskotien omaohjaajille

1. Kuinka laaja ja joustava nuoren itsenäistymisohjelma tulisi olla?
2. Milloin itsenäistymisharjoittelun pitäisi mielestäsi alkaa?
3. Miten yksilöllisesti sen (itsenäistymisharjoittelun) tulisi olla suunniteltu
4. Miten pitkä itsenäistymisharjoittelun tulisi teidän mielestä olla? Haluatteko tietyn aikajanan?
5. Onko työyhteisössä jo käytössä menetelmiä ja toimintatapoja, joita voisi hyödyntää itsenäisyysohjelman suunnittelussa?
6. Millaiset luovat menetelmät olisi teille itselle luontevia käyttää?
7. Mitä omaohjaaja voi tehdä tilanteessa, jossa nuori ei sitoudu itsenäistymisohjelmaan?

Teemahaastattelukysymykset nuorille

1. Millainen on teidän mielestä hyvä itsenäisyysohjelma?
2. Mitä tekisitte toisin, jos saisitte ihan vapaasti itse suunnitella oman itsenäistymisohjelman?
3. Millaista apua olette saaneet itsenäistymisharjoittelun / jälkihuollon aikana? Keneltä?
4. Oletteko olleet tyytyväisiä omaohjaajalta saamanne apuun?
5. Oletteko olleet tyytyväisiä teidän asioita hoitavaan sosiaalityöntekijään?

Kysymys jälkihuollossa oleville nuorille

1. Oletko kiinnostunut toimimaan mentorina itsenäistymistä harjoittelevalle nuorelle?

Liite 4 tilaajan itsenäistymissuunnitelma

Miten käytän itsenäistymisopasta?

Opas on kolmiosainen; itsenäistymisen portaat, vuosikello sekä luovat ja toiminnalliset menetelmät. Kaikkia osioita voi käyttää erikseen itsenäisinä kokonaisuuksina. PowerPoint pitää sisällään tiiviissä, mutta kattavassa muodossa nuoren itsenäistymisen osa-alueet, joita nuori voi käydä yhdessä omaohjaajan kanssa itsenäistymistaitojen alku-, väli- ja loppukartoitusten tekemiseen. Molemmat voivat kirjata ajatuksiaan nuoren yksilöllisestä itsenäistymispolusta: tavoitteista, haasteista ja jo omaksutusta osaamisesta.

Vuosikello on tarkoitettu nuoren yksilölliseen aikataulusuunnitteluun ja kalenteriksi. Esimerkkivuosisikello alkaa kolme kuukautta ennen virallista itsenäistymisharjoittelua. Kelloon voi tarvittaessa lisätä useita vuosia ja eri aktiviteetteihin liittyviä renkaita sekä osioita. Vuosikellosta saa halutessaan esiin myös viikkotehtävä- ja Exel-taulukkonäytymän. Sitä voi käyttää kokonaisvaltaisena työkaluna nuoren itsenäistymisen ja jälkihuollon suunnitteluun sekä näiden aikataulutukseen. Se soveltuu myös lyhyen aikavälin ja yksityiskohtaisten, tarkkojen päivä- ja kellonaikojen kirjaamiseen.

Luovat ja toiminnalliset menetelmät soveltuvat sekä yksilö- että ryhmätyöskentelyyn. Ne auttavat ajatusten ja tunteiden työstämisessä sekä edistävät itsenäistyvien nuorten ryhmäytymistä. Menetelmiä voi soveltaa ja kehittää edelleen haluamallaan tavalla esimerkiksi yhdessä nuorten kanssa.